

Tannhelse

Medlemsblad for Tannhelsesekretærenes Forbund

01
20

sekretæren

TAKO-senteret

10

Sjeldne medisinske diagnoser

Fluor til besvær
Forbudet mot fluor i skismøring forårsaker forvirring.

14

Datasikkerhet
Personopplysninger på avveie er en konstant fare.

16

Lovpriser tariff
Norges største tannlegekjede lovpriser tariffavtalen.

20

Foto: yoanis Menge/leger uten grenser

LEGER UTEN GRENSER REDDER LIV OG LINDRER NØD HVER ENESTE DAG I KRIG, KRISER OG KATASTROFER. DET KAN DU OGSÅ GJØRE!

BLI FELTPARTNER OG STØTT OSS MED ET VALGFRITT BELØP I MÅNEDEN

TELEFON 08898

GIVERSERVICE@LEGERUTENGRENSER.NO
LEGERUTENGRENSER.NO/FELTPARTNER

- 5 Forbundsleder har ordet
- 6 Småstoff
- 10 TAKO-senteret
- 14 Fluor til besvær
- 16 Hull i datasikkerheten
- 20 Lovpriser tariffavtalen
- 22 Elevdrevet klinikk
- 23 Internasjonalt arbeid
- 24 Pensjonsforvaltning
- 27 Parat UNG
- 28 Portrett: Unn Kristin Olsen
- 32 Forsvaret: Alltid beredt
- 36 Parat informerer
- 38 Spørsmål og svar
- 40 Kryssord og hjernetrim
- 42 Parats leder

De sjeldne pasientene

Ikke mange opplever så uvanlige pasienter som tannhelsesekretærene ved TAKO-senteret i Oslo.

Foto: Gorm K. Gaare

Den vanskelige fluoren

Forbudet mot fluor i skismøring har fått mange til å spørre om helserisiko med fluor i tannkrem.

Hull i datasikkerheten

Personopplysninger på avveie kan svekke pasienttilliten. Heldigvis finnes det en datasikkerhetsveileder.

Tannhelse

sekretæren

Utgis av: Tannhelsesekretærens Forbund tilsluttet Parat

Tannhelsesekretærens Forbund,
Lakkegata 23
Postboks 9029 Grønland
0133 OSLO

www.thsf.no
www.parat.com

Besøksadresse: Lakkegata 23
Telefon: 21 01 36 00
Teleaks: 21 01 38 00
E-post: thsf@parat.com

Ansvarlig redaktør: Trygve Bergsland
Mobil: 905 85 639
E-post: trygve.bergsland@parat.com

Leder: Anne-Gro Årmo
Mobil: 913 34 230
E-post: anne-gro.aarmo@parat.com

Forsidefoto: Gorm K. Gaare
Avbildet: Sissel Abrahamsson, Fabiola Alvarez, Natasa Borogovac

Alle illustrasjonsbilder i bladet som ikke er kreditert er levert av iStock.

Redaksjonen avsluttet: 24.02.2020
Materiellfrist neste nummer: 29.05.2020

ISSN: 1504-5714
ISSN: 1890-9116 (online)

Layout:
Storybold
www.storybold.no

Trykk: Ålgård Offset AS
www.a-o.no
Telefon: 51 61 15 00

Dette produktet er trykket etter svært strenge miljøkrav og er svanemerket, CO2-nøytralt og 100 prosent resirkulerbart.

Vi arbeider etter Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk.

Den som mener seg rammet av urettmessig publisering, oppfordres til å ta kontakt med redaksjonen. Pressens Faglige Utvalg (PFU) er et klageorgan oppnevnt av Norsk Presseforbund som behandler klager mot mediene i presseetiske spørsmål.

Adresse: Rådhusgt 17
0158 Oslo
Tlf: 22405040
E-post: pfu@presse.no

presse.no

TENKT AT DU VIL HJELPE?

BARE SYND DET
IKKE ER TANKEN
SOM TELLER

Foto: Jason van Bruggen. Takk til våre samarbeidspartnere som gjør denne annerøsen mulig.

Bezawit (9) bor i slummen i Etiopia. Hennes høyeste ønske er å gå på skole, men for at familien skal klare seg, er hun nødt til å arbeide store deler av dagen. Uten utdanning har Bezawit små sjanser til å komme seg ut av fattigdommen.

Det er ikke lett å forstå hvordan hun har det. Men du har kanskje tenkt på hvordan hun burde hatt det? Tenkt at du vil hjelpe?

Blir du Plan-fadder i dag, gir du barn som Bezawit en bedre framtid.

Send SMS FADDER til 03123 www.plan-norge.no

Plan
For og med barn

Større og sterkere

I januar i år feiret Tannhelsesekretærenes Forbund sin 13-årsdag, og i løpet av måneden meldte medlem nummer 2000 seg inn i forbundet. Aldri har ThsF vært større og sterkere!

Hver og en av dere utgjør en viktig forskjell for forbundet og bidrar til at vi kan jobbe enda hardere for at ThsFs visjon realiseres: å være en synlig og likeverdig aktør i nasjonal tannhelse.

ThsFs mål er at alle som jobber i tannhelsesekretærstillinger, enten man er autorisert eller ufaglært, skal være medlem av den eneste fagorganisasjonen som er til kun for dette yrket. Et medlemskap i en fagorganisasjon dreier seg ikke bare om lønnsutvikling og at man har et sted å henvende seg når det brenner. Nei, vi er også der for å utvikle yrket og faget. Skal vi få det til, må vi stå sammen. Det kan høres ut som en klisjé når man sier at «sammen er vi sterke», men det finnes så absolutt en sannhet i uttrykket.

2020 er året for hovedtariffoppgjør. Det betyr at det skal forhandles om både lønn og andre bestemmelser i hovedtariffavtalen og mønsteravtalen. ThsF skal forhandle og kjempe for at tannhelsesekretærens lønns- og arbeidsvilkår stadig skal blir bedre. Vi skal være klare målbærere av våre medlemmers ønsker og behov for økt kjøpekraft og en enda bedre arbeidshverdag.

Jeg håper du koser deg med denne utgaven av Tannhelsesekretæren og finner artiklene lærerike og interessante. At vi må ha søkelys på taushetsplikt er ikke nytt for oss i tannhelsetjenesten, men er vi oppmerksomme nok på det i en IT-hverdag? Artikkelen om temaet gir deg noen påminnelser og aha-opplevelser, slik at vi verner om våre pasienter og brukere i alle situasjoner.

Tannhelsesekretærutdanningen ved Thora Storm VGS i Trondheim er det beste eksempelet på god organisering av teoretisk og praktisk utdanning. De har drevet elevbedrift i lange tider, bygget opp under tannlege og lærer Knut Vindals kyndige hånd.

TAKO-sentret har vært en solid institusjon i over 25 år og har tatt hånd om de av våre pasienter med helt spesielle diagnoser og behov. De har opparbeidet seg enorm kompetanse, og pasientene kan ikke bli bedre ivaretatt.

Har du ikke tariffavtale på din arbeidsplass? Da bør du lese artikkelen «Colosseum-sjefen lovpriser tariffavtalen». ThsF og Parat ønsker at alle skal være knyttet til en tariffavtale. En tariffavtale gir deg trygge og gode rammer i ditt arbeidsforhold, mulighet for AFP, og det gir også arbeidsgiver et godt verktøy til god personalledelse.

Anne-Gro Årmo, leder i ThsF

Foto: Trygve Bergsland.

Silje Kjosbakken. Foto: Ihne Pedersen

Vil at staten skal dekke dyre tannlegeregninger

Rødt vil at staten skal dekke alle dyre regninger hos tannlegen. Partiet ønsker å plusse på regjeringens budsjett for tannhelse med hele tre milliarder kroner, og vil gi gratis tannhelse til alle til fylte 25 år og egenandelstak etter fylte 26 år. Andre nestleder i Rødt, Silje J. Kjosbakken, mener det ikke skal være slik at det er lommeboka som bestemmer om du har råd til sunne og pene tenner. – Et tannhelseløft må komme alle til gode, ikke bare gi støtte basert på diagnoser eller økonomisk sårbarhet, sier hun. *@FriFagbevegelse*

Tannleger i utlandet villeder om priser

Markedsføringen av tannlegebehandling i utlandet er upresis og uoversiktlig, ifølge Forbrukertilsynet, som nå krever at bransjen skjerper seg på flere områder. Tilsynet har blant annet registrert at flere av aktørene i bransjen opererer med en prislister der deres egne priser blir sammenlignet med tilsvarende behandlinger i Norge, noe de mener er et for upresist sammenligningsgrunnlag.

@NTB

Anisa er medlem nummer 2000

Anisa Hasan er medlem nummer 2000 i ThsF i Parat. Anisa jobber som assistent på Oris Dental på Trondheim Torg og fikk besøk av nestleder Wenche Husby som overrakte blomster og gratulasjoner. En flott oransje Parat-koffert er dessuten på vei i posten. – Vi ønsker velkommen i ThsF og lykke til i den viktige jobben på tannklinikken, sier forbundsleder Anne-Gro Årmo.

@Parat24

Anisa Hasan. Foto: Wenche Husby

Norge i helsetoppen

Norge har et av verdens aller beste helsevesen. Det viser OECD-rapporten «Health at a Glance» som ble lagt frem i november 2019. Av rapporten fremgår det tydelig at Norge er blant de landene i verden som bruker mest midler på helse per innbygger, samtidig som vi bør bli mer opptatt av å forebygge før sykdom inntreffer, og komme tidlig til med pasientnære primærhelsetjenester for å hindre at sykdom utvikler seg. *@Tannlegetidende*

Tannleger flyttet frem barn i reguleringskø

Kjeveortopeder i Bergen skjøv før jul barn frem i kø for regulering slik at de likevel fikk behandling før støtten forsvant fra nyttår. Mange tannleger og kjeveortopeder over hele landet har reagert på at om lag 10 000 barn nå ikke lenger har krav på støtte til det regjeringen har kalt kosmetisk tannregulering. Kjeveortoped Paul Sæle forteller Bergensavisen at de i desember startet opp behandling av pasienter som stod i fare for å miste refusjon fra staten. I hans praksis betyr det at 15 barn som egentlig hadde time i januar, fikk innkalling før jul. *@NTB*

Tannhelsesekretærenes Forbund runder 2000 medlemmer

Tannhelsesekretærenes Forbund vokser og har nå rundet 2000 medlemmer. Forbundsleder Anne-Gro Årmo er strålende fornøyd med at medlemstallet øker, og har store ambisjoner. – Vi går inn i vårt 14. år og er nå over dobbelt så mange som da vi ble stiftet. Potensialet for enda flere medlemmer er til stede, og vi håper og har ambisjoner om at vi om noen år igjen har doblet antallet, sier hun. *@Parat24*

Tannhelsesekretærenes Forbund 13 år

Det er tretten år siden Parats hovedstyre opprettet Tannhelsesekretærenes Forbund i Parat. ThsF var den første underorganisasjonen som ble etablert. Tidligere leder i ThsF Gerd Bang Johansen, sammen med et interimstyre, hadde lenge arbeidet med å danne et eget forbund. Den 23. januar 2007 ble Tannhelsesekretærenes Forbund en yrkesorganisasjon i Parat. Visjonen var klar: Yrkesgruppen skulle bli synlige og likeverdige aktører i nasjonal tannhelse. I dag er ThsF, med leder Anne Gro Årmo i spissen, en viktig aktør innenfor norsk tannhelse. *@Parat24*

Styrker tilbudet til personer med tannlegeskrek

Regjeringen ønsker å styrke tilbudet til personer med alvorlig tannlegeskrek. Støtten foreslås økt med 15 millioner kroner og innebærer også personer utsatt for overgrep og tortur, som er særlig utsatt hva gjelder behandlingsangst. – Dette er sårbare personer som på grunn av angst og traumatiske opplevelser trenger behandling av tannleger og psykologer med spesiell kompetanse. Vi bygger nå opp et slikt tilbud, sier helse- og omsorgsminister Bent Høie. @Dagbladet

Endring i tilskuddssatser til Norsk pasientskadeerstatning

Helse- og omsorgsdepartementet har fastsatt nye tilskuddssatser til NPE for private helsetjenester. Endringene innebærer en gradvis økning for tannleger fra 15 000 kroner i 2020, til 24 200 kroner i 2025. Departementet påpeker at endringene er gjort for å sikre at det er tilstrekkelig kapital i fondet for å dekke fremtidige utgifter til pasientskadesakene på tannhelseområdet. Den norske tannlegeforening mener tilskuddene som etableres, er for store og er bekymret for nyetablering av private tannhelsetilbud. *Kilde: Den norske tannlegeforening*

Handlingsplan for bedre smittevern

Regjeringen har lansert handlingsplan for et bedre smittevern. Handlingsplanen har som hovedmål å redusere forekomsten av helsetjenesteassosierte infeksjoner og å bedre organisering og struktur av smittevernet i Norge. 37 tiltak er anbefalt og gir et faglig rammeverk for utforming, implementering og evaluering av interne retningslinjer og prosedyrer knyttet til smittevern innen den norske tannhelsetjenesten. Godt smittevern bidrar til bedre pasientsikkerhet og er en forutsetning for å begrense utbrudd og spredning av smittsomme sykdommer i helsetjenesten, tannhelsetjenesten og samfunnet. *Kilde: Den norske tannlegeforening*

Autorisasjonsnål til ThsFs medlemmer

Som autorisert tannhelsesekretær og medlem i ThsF i over tre måneder har du i løpet av 2019 fått tilsendt autorisasjonsnål. Nye medlemmer, som er autoriserte tannhelsesekretærer, får tilsendt nålen etter tre måneders medlemskap.

Vi har i forbindelse med utsendelse av nålene fått spørsmål om det holder at man har en eldre utdanning, men ikke har søkt og fått autorisasjon.

Etttersom denne nålen er knyttet opp til både utdanning og offentlig autorisasjon gitt av Helsedirektoratet, får du dessverre ikke nålen om du ikke er autorisert. Er du elevmedlem, må du huske å gi oss beskjed på e-post når du har fått autorisasjon og starter i jobb, slik at vi kan sende deg nål.

ThsFs ønske er at dere hver dag bærer nålen med stolthet.

Nålen signaliserer at du står for kvalitet og kunnskap.

Foto: Helene Husebo

Småprat på jobb gir bedre prestasjoner

I et forskningsprosjekt ved Kingston Business School i Storbritannia ble ansatte bedt om å småprate mer på jobben. Ikke bare ble de bedre kjent med kollegene, de presterte også bedre i jobben. Resultatene viste at samtaler om trivielle ting som ikke handler om jobb, bygger sterke bånd mellom kolleger og gjør at de samarbeider bedre. Forskerne mener ledere bør gå foran som et godt eksempel. – Vi trenger alle hjelp og støtte fra andre på jobben. Småprat kan hindre at problemer eskalerer og være basis for fremtidig samarbeid, sier forsker Antonia Dietman. *@Forskning.no*

Tannvern er tilbake

Norsk Tannvern ble avviklet den 31. januar 2019. Nå har Kompetanse-senteret Tannhelse Midt overtatt rettighetene, og informasjonsmateriellet er igjen tilgjengelig på deres nettsider. På nettsidene ligger alt fra ulike temabrosjyrer til munnstillekort, og andre gode verktøy for bruk i helsefremmende og forebyggende arbeid i hele tannhelsesektoren. – Dette er en god nyhet for oss som jobber i tannhelsetjenesten. Godt informasjonsmaterieil er viktig for oss i møte med pasientene, sier leder i ThsF, Anne-Gro Årmo.

@Parat24

Anne-Gro Årmo. Foto: Trygve Bergsland

Forsøksordning med sykehusodontologi

Siden 2012 har Helsedirektoratet ledet et pågående forsøksprosjekt med orale helse-tjenester organisert i tverrfaglig miljø på sykehus. Fase 2 av prosjektet vil bli gjennomført og oppsummert i løpet av 2020, med økt oppmerksomhet på kartlegging av ulike pasientgrupper. Målsettingen med forsøksprosjektet er å bygge kunnskap om behovet for orale helsetjenester i sykehus og hvilke pasienter som kan ha nytte av tilbudet. I tillegg ser man på behovet for opplæring og veiledning i sammenheng med pasienttilfredshet. De som jobber i sykehusodontologiprojektet, er ansatt på sykehusene på lik linje med andre sykehusansatte. *Kilde: Helsedirektoratet*

Hit kommer de sjeldne og vanskelige

Ikke mange opplever så uvanlige pasienter som tannhelsesekretærene ved TAKO-senteret i Oslo. Hit kommer pasientene med sjeldne medisinske diagnoser og sammensatte medisinske problemstillinger og utfordringer.

Av: Claude R. Olsen

TAKO-senteret ved Lovisenberg sykehus i Oslo består av to deler: Nasjonalt kompetansesenter for oral helse ved sjeldne diagnoser og en sykehustannklinikk som tar imot medisinske risikopasienter og personer med rus og psykiatri-diagnose.

Det er bare å ringe

Anna Yttervoll, seksjonsleder ved Nasjonalt kompetansesenter for oral helse ved sjeldne diagnoser, forteller at de i 2019 hadde 900 individuelle konsultasjoner. Pasientene kan være henvist fra tannklinikker, sykehus, skoler eller barnehager. Senteret skal være et tilbud til hele landet. – Det er viktig at de som oppdager spesielle tilfeller, vet at de kan ringe oss. De trenger ikke en formell henvisning. De kan bare ringe og spørre om råd, sier hun.

Det er flest barn som kommer til senteret for utredning, gjerne lenge før de blir fanget opp av den vanlige offentlige helse-tjenesten. For noen kan det for eksempel være problemer med munnmotorikk. I andre tilfeller kan barna ha medfødte mangler i tenner og kjeve. NRK sendte nylig et program med en gutt som manglede de fleste tennene, både i melketannsettet og det permanente tannsettet.

I slike tilfeller jobber et tverrfaglig team ved kompetansesenteret med å stille diagnose og sette opp en behandlingsplan for pasienten, som deretter må følges

Seksjonsleder Anne Yttervoll tar imot pasienter fra hele landet med sjeldne orale diagnoser. Foto: Gorm K. Gaare

opp i hele oppveksten og kanskje senere i livet. Etter utredningen kan pasientene reise hjem og få behandlingen lokalt. Bare spesielt kompliserte tilfeller blir behandlet ved TAKO-senteret.

– Vi ønsker helst at pasienten skal få behandlingen lokalt, dels for å spre kunnskap om sjeldne diagnoser, men også for å skåne pasienten for lang reisevei, sier Yttervoll.

Uten oss stopper alt opp

TAKO-senteret har fire tannhelsesekretærer, to i hver seksjon. Fabiola Alvarez og Natasa Borogovac har begge erfaring

fra private tannklinikker før de kom til Nasjonalt kompetansesenter for oral helse ved sjeldne diagnoser. Ingen av dem hadde vært borti pasienter med sjeldne diagnoser før de kom til TAKO-senteret. Her trives de med de varierte oppgavene ved senteret, som kommer tillegg til vanlige tannhelsesekretæroppgaver.

– Vi jobber med å sterilisere instrumenter, tar vanlige røntgenbilder og panoramairøntgen. Vi jobber med prosedyrer, for eksempel å registrere kjemikaliene vi bruker ved senteret. Og vi assisterer ved oralkirurgi og gjør klart for narkose, sier Alvarez. >>

*TAKO-senteret er en del av Lovisenberg sykehus i Oslo.
Foto: Gorm K. Gaare*

Dette er TAKO-senteret

- TAKO-senteret ved Lovisenberg Diakonale Sykehus består av et nasjonalt kompetansesenter for oral helse ved sjeldne diagnoser og en sykehustannklinikk som tar imot medisinske risikopasienter og personer med rus og psykisk sykdom.
- Senteret har 31 ansatte fordelt på tannlegespesialister, tannleger, tannpleiere, tannhelsesekretærer, logopeder og fysioterapeut. Det har fire tannhelsesekretærer, to i hver seksjon.
- Senteret ble etablert i 1993.
- TAKO-senteret er en del av Nasjonal kompetansetjeneste for sjeldne diagnoser (NKSD). NKSD har et nasjonalt ansvar for at personer med sjeldne diagnoser, deres pårørende, fagfolk og publikum har tilgang til oppdatert informasjon om sjeldne diagnoser. Kompetansetjenesten skal bidra til et likeverdig, helhetlig og individuelt tilpasset tilbud. Målgruppen er brukere, familie og tjenesteapparat.
- Mer informasjon på www.tako.no

*Pasientkoordinator Sissel Abrahamsson og tannhelsesekretærene Natasa Borogovac og Fabiola Alvarez tar imot pasientene og får dem til å slappe av.
Foto: Gorm K. Gaare*

– Uten tannhelsesekretærene stopper behandlingen opp, sier Sissel Abrahamsson, Fabiola Alvarez og Natasa Borogovac. Foto: Gorm K. Gaare

Tannhelsesekretærene tar også imot pasientene og snakker med dem før de møter tannlegene. Alvarez og Borogovac møter mange barn og foresatte, der det er viktig å legge vekt på å snakke klart og tydelig og unngå for mange faguttrykk.

De føler de er en viktig del av TAKO-senteret.

– Vi har viktige arbeidsoppgaver her. Uten oss hadde det ikke gått. Det er vi som klargjør og assisterer kirurgene, sier Alvarez med et smil.

Seksjonsleder og tannpleier Yttervoll er enig.

– Vi har tanker om at tannhelsesekretærene kan få en mye mer utfyllende rolle i både det kliniske arbeidet og i forskningsprosjektene enn det vi har klart å få til nå, sier hun.

Kosetime med pasientene

Den andre seksjonen ved TAKO-senteret har en helt annen gruppe pasienter, de med alvorlig psykisk lidelse og rusavhengighet. De er gjerne henvist fra fastleger, psykologer, psykiatere, institusjoner, og tannleger. I 2018 utgjorde dette over 400

individuelle pasienter. Pasientene kommer stort sett fra befolkningen som sokner til Lovisenberg sykehus, og blir behandlet ved sykehusklinikken ved TAKO-senteret.

Pasientkoordinator Sissel Abrahamsson sier at hele denne pasientgruppen krever mye tilrettelegging og tid. Noen er også så krevende at de ansatte trenger alarm og vektere. Mye løses ved gode samtaler før behandling og koordinering med institusjonene som har henvist dem.

– Vi har det første møte med pasientene i det jeg kaller en kosetime. Da prøver vi å

Sissel Abrahamsson gjør klar tannklinikken for pasienter med sammensatte medisinske problemstillinger og utfordringer, mens Natasa Borogovac og Fabiola Alvarez sørger for sterile instrumenter.
Foto: Gorm K. Gaare

TAKO-senteret utreder mange småtroll med sjeldne diagnoser.
Foto: Gorm K. Gaare

bli kjent og danne oss et bilde av pasientene, for eksempel hvor mye rus de bruker, og vi forklarer dem behandlingsforløpet. Disse møtene er kanskje det jeg liker aller best med jobben min, sier Abrahamsson.

De to tannklinikkrommene for pasienter med samtidig psykisk lidelse og rusavhengighet er større enn de andre og er innredet med egne lenestoler for den innledende samtalen.

Abrahamsson er veteranen i senteret. Hun har jobbet som tannhelsesekretær i 40 år

og i senteret siden 2001. Hun er opptatt av at tannhelsesekretærene blir flinkere til «å ta seg til rette».

– Vi må være flinke til å trekke frem de tingene som vi tannhelsesekretærer kan noe om, og bruke det for alt det er verd. Du må ta initiativ, og da er det utrolig hva som åpner seg, sier hun.

Omfattende kursvirksomhet

En viktig del av TAKO-senterets arbeid er å spre kompetansen om sjeldne orale diagnoser. Senteret underviser tannlege- og tannpleierstudenter ved undervisningsin-

stitusjonene over hele landet. Og de arrangerer kurs for tannhelsepersonale og inviterer dem til studiebesøk ved senteret.

Hvert halvår har de besøk av elever fra videregående skole som skal bli tannhelsesekretærer.

– Vi ønsker å vise dem at som tannhelsesekretær finnes det mange forskjellige arbeidsplasser. Det er ikke bare offentlig og privat tannklinikk, sier Yttervoll. ■

TAKO-dagene 2020 arrangeres 19.–20. mars.

Forskjell på skifluor og tannfluor

Forbudet mot fluor i skismøring har fått mange til å spørre om helserisiko med fluor i tannpasta eller drikkevann. Men det er forskjell på fluor og fluor.

Av: Celestine Edvardsen og Fride Askild

Seniorforsker Line Småstuen Haug ved Folkehelseinstituttet konstaterer at fluor i tannkrem ikke medfører helserisiko, så lenge man bruker anbefalt mengde tannkrem. Fluor er et grunnstoff som inngår i mange kjemiske forbindelser.

– Fluor i tannkrem og fluor i skismøring er to helt ulike forbindelser som begge inneholder fluor, men som ikke har noe med hverandre å gjøre, sier Småstuen Haug til Tannhelsesekretæren.

I tannkrem er det natriumfluorid, og i skismøring er det en stoffgruppe som heter PFAS (perfluoroalkylforbindelser). Også når det gjelder skismøring, er det feil å bruke betegnelsen «fluor». Hovedproblemet med stoffgruppen PFAS er at stoffene ikke brytes ned i naturen, og at de kan forbli i kroppen hos mennesker etter at man har blitt utsatt for stoffene. I tillegg er det mistanken om at de kan gi helseplager.

Noe av fluoridene i natriumfluoridholdig tannpasta som svelges lagres i kalsiumrike

vev som bein og tannsubstans, men fluor skilles primært ut via urin.

– Fordi det er helt forskjellige fluorforbindelser i tannkrem og skismøring, er det naturlig at det kan være ulike regler for de to typene av forbruksprodukter, sier Småstuen Haug.

Oppdatert risikovurdering

Skismøring med perfluoralkylstoffer var mye omtalt da den europeiske myndigheten for mattrygghet, EFSA, i 2018 publiserte en oppdatert risikovurdering for to perfluoralkyler. Et av disse to stoffene, kalt PFOA, er det stoffet som det har vært i diskutert i forbindelse med skismøring.

Mange befolkningsstudier har funnet en sammenheng mellom eksponering for PFOA og risiko for sykdom. I sin oppdaterte risikovurdering konkluderer EFSA med at det er en «sannsynlig årsaks-sammenheng» mellom PFOA-eksponering og økte kolesterolnivåer hos voksne.

Ifølge eksperten ved Folkehelseinstituttet er det knyttet usikkerhet til denne konklusjonen, fordi sammenhengen også kan være påvirket av individuelle forskjeller. Befolkningsstudier viser at hos barn kan PFOA påvirke etter hvor godt vaksiner virker. Det er også studier som tyder på at PFOA-eksponering kan gi økt risiko for infeksjoner.

Tålegrense

Tålegrensen er ifølge Folkehelseinstituttet den eksponeringen man kan ha gjennom hele livet uten å risikere helseskader. EFSA fastsatte en ny midlertidig tålegrense for PFOA i 2018 på 6mg / kg kroppsvekt per uke. Dette inntaket skal være trygt for alle grupper i befolkningen, også sårbare grupper som fostre og barn som ammes.

En undersøkelse beregnet av EFSA viser at de fleste nordmenn får i seg mindre PFOA enn denne midlertidige tålegrensen, mens noen grupper av befolkningen kan få i seg mer. Et eksempel er profesjonelle skismørere. Både Norge og Sverige har studier som viser at profesjonelle skismørere fikk i seg betydelig mer PFOA enn normalbefolkningen, fordi skismørerne brukte skismøring som inneholdt blant annet PFOA, og de arbeidet uten tilstrekkelig verneutstyr.

Støvparkler

Per-Olav Tangen, sportssjef i Norges Skiforbund, mener problemet med skismøring ligger i forurensing, støv og støvparkler uavhengig av om det er fluor i smøringen.

– Det er ikke noe helserisiko med skismøring med fluor dersom man bruker beskyttelsesutstyr. Hvis du ser på produksjonen av skismøring i Europa, produseres det ingen ting sammenlignet med hva som blir brukt i industrien ellers. Forbruket av

fluor i skismøring i Europa er 10 kilo, mens forbruket av fluor i produksjon av stekepanner er 2000 tonn, sier Tangen. Espen Bjervig har lederansvar for norsk landslagstrenerne og er langrennssjef i Norges skiforbund. Bjervig synes det er positivt at langrenn går foran med å forby fluor i skismøring. – At de tar forholdsregler og er i forkant er veldig bra, sier Bjervig.

Fluoridioner

Administrerende direktør for Nordisk Institutt for Odontologiske Materialer AS, Jon Einar Dahl, sier natriumfluorid i fluortannkrem danner fluoridioner i vann, og ikke fluor som er en gass. – Fluoridioner styrker tannen slik at det blir vanskelig å utvikle karies, det vil si å få hull i tannen, sier Dahl.

De mengdene av tannkrem som benyttes til tannpuss er ufarlig, også om man benytter tannkrem med natriumfluorid gjennom hele livet ifølge Dahl. Eneste unntaket er om man får vann fra dypvannsbrønner med mye fluorid og benytter fluoridtannkrem i tillegg når tennene dannes.

– Da kan man få hvite flekker på tannoverflaten. Det er imidlertid svært få i Norge som får vann fra slike brønner, de aller fleste får drikkevann fra innsjøer. Hovedproblemet med stoffgruppen PFAS er at stoffene ikke brytes ned i naturen, og at de kan forbli i kroppen hos mennesker etter at man har blitt utsatt for stoffene. I tillegg er det en mistanke om at de kan gi helseplager, sier Dahl.

Det er enkelttilfeller der personer som har arbeidet mye med skismøring og fått kreft, mistenker at disse stoffene var årsaken. Det er imidlertid ingen studier blant mennesker som har vist en slik sammenheng, forteller Dahl.

– Dyreforsøk med enkelte av stoffene har vist at de kan gi kreftutvikling hos forsøksdyrene, men ikke nødvendigvis hos mennesker, sier Dahl. ■

FORGIFTNING

Hvis du svelger en hel tube fluor-tannkrem, blir du forgiftet. Du blir kvalm, får magesmerter og kaster opp. I en hel tube tannkrem er det maksimalt 0,15 gram fluorid (EUs grenseverdi). Du må innta ett gram fluorid, som tilsvarer 6,5 tuber med tannkrem på en gang for at forgiftningen skal være livstruende. I USA har det vært tilfeller av akutt fluoridforgiftning, fordi det var tilsatt for mye av det i drikkevannet, forteller Alan Richards. *Kilde: Forskning.no.*

SELMORD

Forskere har bemerket tilfeller der folk har inntatt fluorid via rottegift eller andre sterke oppløsninger, og i noen tilfeller for å begå selvmord. Hvis barn bruker store mengder av tannkrem, kan det forstyrre produksjonen av emalje og danne misfarge på tennene. Alan Richards forteller at de har gjennomført en omfattende undersøkelse i England, som omhandler om det er noen sammenheng mellom fluorid i drikkevann og kreft. Det viste seg at det ikke hadde noen sammenheng. *Kilde: Forskning.no.*

FORBUD

Fra og med vinteren 2020 blir fluorholdning i skiidrett forbudt. Det er tre grunner til at dette ble vedtatt, den ene er helseisikoen ved bruk av produktene, den andre er at det reduserer kostnadene, og den tredje er miljøeffekten, sier skipresident Erik Røste. *Kilde: NRK.*

FLUORIDIONOPPTAK

Ved nedsvelging av fluoridioner opptas ca. 90 prosent av tilført dose, og mellom 30 prosent og 50 prosent tilført fluorid avleires i beinvev og tenner under dannelse, mest hos barn og unge. Tilført fluorid som ikke tas opp i hardved, skilles ut via nyre og urin. Akutt toksisitet kan inntre ved inntak av 5 mg fluorid per kg kroppsvekt. *Kilde: Jon Einar Dahl.*

FØLG RETNINGSLINJENE

Det er viktig å følge norske retningslinjer som sier at tannbørsting med fluortannkrem to ganger daglig anbefales, og er tilstrekkelig for de aller fleste barn. Mengden med fluortannkrem for små barn må begrenses. Bruk en knapt synlig mengde ved frembrudd av første tann, økende til en mengde tilsvarende barnets lillefingernegl ved ettårsalder, og ved treårsalder en ertestor mengde. *Kilde: Jon Einar Dahl.*

Ny behandling for hull i datasikkerheten

Personopplysninger på avveie er en konstant fare for tannlegekontorene. Det kan svekke tilliten og gjøre at pasientene nødig vil dele opplysninger. Direktoratet for e-helse har laget en veileder som skal gjøre det enklere for tannklinikkerne å sikre personopplysninger.

Av: Claude R. Olsen

Direktoratet for e-helse laget i 2006 en norm for helsesektoren, populært kalt «Normen», som siden er oppdatert kontinuerlig. For å gjøre det enklere å følge Normen for små virksomheter i sektoren har direktoratet laget en ny veileder for små helsevirksomheter, der Den norske

tannlegeforening har vært aktivt med i arbeidet.

Spesielle utfordringer for de små
Seniorrådgiver Jan Gunnar Broch sier at Normen dekker hele helsesektoren fra fotpleieren på hjørnet til store universitetssykehus. Direktoratet innså at små

helsevirksomheter, som tannlegekontorer, har noen spesielle utfordringer.

– Disse virksomhetene har akkurat de samme lovkravene på seg om informasjonssikkerhet og personvern som de store, uten at de har dedikerte folk som jobber med informasjonssikkerhet, sier han.

Personopplysninger på avveie er en stadig trussel for tannlegekontorer, og det blir stadig viktigere å finne gode rutiner for å ivareta pasientsikkerheten.

Sikker håndtering av personopplysninger er viktig for pasientenes tillit til tannlegene.

– Hvis data kommer på avveie, vil det kunne medføre at pasienter får redusert tillit til at tannhelsetjenesten behandler opplysningene på en forsvarlig måte. Det kan i verste fall føre til at folk blir tilbakeholdne med å gi nødvendige opplysninger som tannlegen trenger å vite om, sier han.

– Hva er status ute i tannlegekontorene når det gjelder informasjonssikkerhet og personvern?

– Vi er jo ikke ute og fører tilsyn og kontroll med virksomhetene. Det generelle inntrykket er at det er så som så med kompetanse i små virksomheter, og at de ofte lener seg på leverandørene sine. Jeg tror det er litt tilfeldig når ting går bra i små virksomheter. Det skyldes ikke veldig systematisk arbeid, sier Broch.

Han ser at flere og flere små virksomheter setter bort IKT-driften i skyløsninger.

– Det vil ofte være lurt. Da er du ikke så avhengig av å ha spiss teknisk kompetanse. Det blir på samme måte som å sette bort regnskapet.

Bruk av pasientopplysningene

Informasjonssikkerhet handler ikke bare om at opplysninger skal holdes konfidensielle, skjult for uvedkommende, men like mye om at opplysningene skal være tilgjengelige for dem som har behov for dem, og at opplysningene er korrekte.

Internt i virksomheten er det enkelt å ha felles systemer der tannlegene har tilgang til pasientjournalene, men loven gir også adgang til at flere virksomheter kan dele data. Da må de ha en skriftlig avtale seg imellom. Tannklinikene kan også gi tilgang til helsepersonell utenfor

Jan Gunnar Broch og Petter Ludvig Andersen i Direktoratet for e-helse håper den nye veilederen for små helseforetak vil hjelpe tannlegekontorene.
Foto: Claude R. Olsen

virksomheten når det trengs i behandlingen av en pasient. Dette var tidligere ulovlig hvis det skjedde på annen måte enn med elektroniske meldinger.

Data som skal brukes til forskning, krever at den enkelte pasient har gitt sitt samtykke.

Når tannlegekontoret legges ned

Over årene samler tannlegekontorene mengder med pasientopplysninger. Hva skjer når tannlegekontoret legges ned? Rådgiver Petter Ludvig Andersen i direktoratet sier at pasientopplysningene ikke blir slettet.

– Dette er lovregulert i pasientjournalforskriften. Når en virksomhet avvikles, skal virksomheten overføre pasientopplysninger til bestemt helsepersonell, eller en annen virksomhet, hvis ikke går opplysningene til fylkesmannen for oppbevaring i inntil ti år, sier han.

Personopplysninger er ikke bare det som er inne i datasystemet. For eksempel er avtrykk av tenner med navn på pasienten personopplysninger, og disse kan ikke bare kastes i søpla, men må sikres på en forsvarlig måte, som personopplysninger som lagres digitalt.

Råd til tannlegekontorene

- Les veiledningen til små helsevirksomheter. Den er skrevet i samarbeid med tannleger og skal være lett tilgjengelig.
- Husk at et tannlegekontor også må sikre seg mot andre trusler mot informasjonssikkerheten som direktørsvindel, phishing og løsepengevirus. ■

Veileder for små helsevirksomheter

Veilederen er laget til Norm for informasjonssikkerhet og personvern i helse- og omsorgssektoren. Den skal gi dem som har det overordnede ansvaret for virksomheten, et godt verktøy for:

- å kunne ha god systematisk styring og ledelse
- å få hjelp til å prioritere
- å aktivt jobbe kontinuerlig med forbedring
- at krav i helse- og omsorgslovgivningen etterleves

ehelse.no/normen/veiledere/veileder-for-sma-helsevirksomheter

Tar med backupen hjem

Langhus tannlegesenter har funnet praktiske måter å sikre pasientenes personopplysninger. Som lite tannlegekontor har de satt bort IT-driften for å ivareta lover og regler. Samtidig sørger tannlegesekretærene for de daglige sikkerhetsrutinene.

Av: Claude R. Olsen

Det er ikke enkelt for små helsevirksomheter å følge opp alle krav som myndighetene stiller i Norm for informasjonssikkerhet og personvern i helse og omsorgstjenesten, den såkalte Normen. Langhus tannlegesenter har valgt å lene seg på selskapet Medic IT som sier fra om hva som gjelder, og hva tannlegesenteret har lov til og ikke har lov til.

Strengte rutiner

Tannhelsesekretær Torunn Wilhelmsen sier det viktige for henne i det daglige arbeidet er å beskytte alt som kan identifisere en pasient.

– Ingenting som kan identifisere en av pasientene våre, sender vi ut verken i e-post eller vanlig post. Når vi for eksempel skanner en henvisning til en annen tannklinikk, dekker vi alt som kan identifisere pasienten, slik som personnummer, navn og adresse. Vi avtaler på forhånd med tannklinikken som vi henviser til, om at nå sender vi en e-post. Da får vi gjerne et pasientnummer tilbake som vi skriver på henvisningen, sier hun.

E-postene sendes via Norsk helsenett som alle helsevirksomheter er pålagt å bruke.

Tar med seg backupen

Langhus tannlegesenter består av tre tannleger og tre tannhelsesekretærer. De har egne dataservertorer som IT-leverandøren

Torunn Wilhelmsen passer på at pasientopplysningene ved Langhus tannlegesenter ikke kommer på avveie. Foto: Chaitra Acharya

drifter og oppdaterer. Men backupen tar de ansatte selv. Systemet lagrer dataene på en backupkassett som byttes hver dag. Når arbeidsdagen er slutt, tar en av tannhelsesekretærene med seg dagens backup hjem i veska. Dermed er de sikret å ha de siste pasientdataene om det skulle bli brann, eller om datasystemet skulle bryte sammen.

Det er også det eneste tannlegesenteret gjør med datasystemet. Resten er Medic IT ansvarlig for. Siden IT-firmaet får tilgang til pasientopplysninger, har de signert en taushetserklæring.

Fortsatt papir

Når en pasient skifter tannlege, ønsker den nye tannlegen gjerne pasientjournalen. Det har Langhus tannlegesenter en egen rutine for.

– Vi vil at pasienten kommer og henter papirversjonen. Det er mulig det er litt gammeldags, men det er sånn vi gjør det. Vi må vite at vi gir journalen til rette vedkommende. Så hvis den nye tannlegen ringer oss og ber om å få tilsendt

journalen, sier vi at det er fint hvis han sender pasienten, sier Wilhelmsen.

Det er tannlegesekretærene som leser og svarer på e-post, og det er de som skriver ut pasientjournaler til tannlegene før behandling.

Skjuleknappen

Wilhelmsen sier de har veldig ryddige forhold når det gjelder sensitive opplysninger. – Det skal mye til for å gjøre de helt store bommertene, men man skal hele tiden ha informasjonssikkerhet i bakhodet. Vi håndterer jo opplysninger som pasienten gir fra seg, sier hun.

Det gjelder også hva en pasient får se. Ofte stiller de seg bak tannhelsesekretæren når de skal sette opp en ny time. Men pasienten har ikke noe med hvem som er satt opp til time hos tannlegen. – Da har vi en knapp som gjør at alle navn forsvinner fra timeboka. Vi ser bare hvilke timer som er ledige og hvilke som er opp-tatt, men uten navn. Dette er en knapp jeg bruker nesten daglig, sier Wilhelmsen. ■

Daglig leder Ole Mjåtvedt i Colosseum Tannlege synes tariffavtalen med tannhelsesekretærene er et positivt element i den voksende virksomheten.
Foto: Colosseum Tannlege

Colosseum-sjefen lovpriser tariffavtalen

For åtte år siden stod tannhelsesekretær Ellinor Brattset på barrikadene for å sikre tariffavtale for Parat-medlemmer ansatte i Colosseum. Kampen har båret frukter. I dag har alle tannhelsesekretærer i landets største tannlegekjede tariffbetingelser. Parat-rådgiver Kjell Morten Aune oppfordrer medlemmene til å bruke tariffen og «mønsteravtalen» mer aktivt lokalt.

Av: Magne S. Otterdal

Sjefen i Colosseum Tannlege, daglig leder Ole Mjåtvedt, gir klart uttrykk for at det er positivt for virksomheten å følge tariffavtalen i kjeden som nå er vokst til 37 klinikker med 707 medarbeidere, hvorav 330 er behandlere. – Å kunne tilby alle klinikkene som går inn i kjeden en uttalt praksis for lønns- og arbeidsvilkår, forankret i en sterk fagorganisasjon, oppleves betryggende for våre

ansatte og for klinikker som vurderer å bli en del av kjeden. Vi har hatt en positiv effekt av samarbeidet, skriver Mjåtvedt i en mobilmelding til Tannhelsesekretæren.

Han skriver videre at en av følgene med tariffavtalen har vært at «våre ansatte gjennom sine tillitsvalgte har fått en formell påvirkningskraft og kan bidra til utviklingen av arbeidsplassen sin».

– Det øker graden av tillit og samarbeid mellom de ansatte og ledelsen ved klinikkene og sentralt.

På spørsmål om hvilken betydning dannelsen av kjeder har for lønns- og arbeidsvilkår i tannhelsen svarer Mjåtvedt at fremveksten av større organisasjoner og kjeder har medført behov for strukturer og systemer som letter intern samordning. – Som den største aktøren i bransjen ønsker vi å ha en åpen og transparent tilnærming til lønns- og arbeidsvilkår. Det gir et sammenligningsgrunnlag for andre aktører.

Ifølge Mjåtvedt har Colosseum-klinikkene i kraft av sin størrelse mulighet til å bruke mer ressurser og styrke faglig kompetanse for egne medarbeidere, og påvirke utviklingen i bransjen. Han peker på Colosseum Academy som samler virksom-

hetens kompetanseutvikling i en helhetlig tilnærming.

– Et eksempel på hvordan vi kan være i forkant med å lage konsepter som gir våre behandlere muligheter de ikke kan få andre steder, skriver Ole Mjåtvedt i mobilintervjuet med Tannhelsesekretæren.

På barrikadene

Ellinor Brattset er medlem av sentralstyret i Tannhelsesekretærenes Forbund (ThsF). Hun husker godt streiken som hun ledet i kampen for tariffvilkår ved Colosseums klinikker i Trondheim i 2012. Hun er glad for at tannlegekjeden, hvor hun fortsatt er ansatt og er tillitsvalgt, følger tariffvilkårene for medlemmene i Tannhelsesekretærenes Forbund. Vilkårene gjennomføres for alle tannhelsesekretærer, uansett om de er organisert eller ikke.

– Det er veldig mange som ikke er organisert, og jeg er litt redd for at de ikke helt skjønner hva de har fått, sier Brattset til Tannhelsesekretæren.

Ellinor Brattset stod på barrikadene i 2012, noe alle tannhelsesekretærene – også de ikke-organiserte – i Colosseum Tannlege kan nyte godt av. Foto: Ned Alley

I strategisk plan for ThsF omtales utfordringene med medlemmer som er ansatt i enkeltmannsforetak, større klinikkfelleskap og i tannlegekjeder. Dette fører til ulik tilknytning til avtaleverket, med tariffavtaler, direkteavtaler, formelle avtaler om å følge Mønsteravtalens lønns- og arbeidsbestemmelser, samt uformell muntlig forståelse for Mønsteravtalens innhold og at man skal følge disse.

Det er en meget stor andel medlemmer i privat sektor som ikke har nedfelt noen

avtaleform i sin arbeidsavtale, og er helt og holdent avhengig av arbeidsgivers fastsettelse av lønn. Ut over det følges arbeidsmiljøavtalen og ferieloven. Dette er utfordrende for medlemmene selv og for ThsF i konflikter og uenigheter med arbeidsgiver.

Strategien er at forbundet «vil arbeide for at det blir inngått langt flere tariffavtaler i privat sektor», og at der det ikke blir inngått tariffavtale, skal ThsF jobbe for «at våre medlemmer blir bevist på viktigheten av å få Mønsteravtalen inn i arbeidskontrakten».

Ny årlig lønnsstatistikk på gang

Spesialrådgiver Kjell Morten Aune i Parat sier at av de 1682 yrkesaktive tannhelsesekretærene som er medlemmer, jobber 559 i private tannhelseklinikker ved utgangen av januar 2020. Han sier det ikke finnes en dekkende lønnsstatistikk, heller ikke for tannhelsekjedene. – Sammen med arbeidsgiverforeningen Virke og Fagforbundet med tall fra SSB skal det utarbeides en årlig lønnsstatistikk for de private tannhelseansatte, skriver Aune i en e-post.

Hans inntrykk er at kjedene i store trekk verken har høyere eller lavere grunnlønn for Parats medlemmer enn i tannhelseklinikker som ikke er del av kjeder. Ansatte i de store byene har ifølge Aune ofte tillegg utover minstelønnen i mønsteravtalen. Tillegg for oppgaver som assistanse ved kjeveortopedi og mer ansvar i klinikkene er ifølge ham muligens mer utbredt i kjedeeide klinikker.

Ifølge Aune er det mange medlemmer som henvender seg til organisasjonen om spørsmål knyttet til arbeidstid og arbeidsvilkår. – Det er mange av våre medlemmer som henvender seg til oss ansatte i Parat og til våre frikjøpte sentrale tillitsvalgte i ThsF, med store og små utfordringer og problemer, skriver Aune.

Tariffavtalen må brukes aktivt

Han sier seg svært fornøyd med avtalen Parat/ThsF har med Colosseum Tannlege. – Men vi skulle gjerne hatt flere medlemmer og ikke minst aktive og skolerte

Det å tro at en er omfattet av tariffavtale når «mønsteravtalen» praktiseres, er en stor misforståelse. Det må lages en skriftlig tariffavtale lokalt, ifølge Parat-rådgiver Kjell Morten Aune. Foto: Bente Bjercke

tillitsvalgte på flere klinikker i kjeden. En tariffavtale må brukes av partene lokalt for at den skal oppfylle sin hensikt, fremholder Aune.

Han konstaterer at den totale tariffdeknningen i private tannhelseklinikker fortsatt er svært lav. Det er totalt mindre enn 100 av Parat/ThsF-medlemmene som har inngått mønsteravtale for tannhelsesekretærer som en fullverdig tariffavtale.

– Mange av våre medlemmer tror de er omfattet av tariffavtale, da «mønsteravtalen» praktiseres, men det er en stor misforståelse. For at det skal være en gyldig tariffavtale der man jobber, må det lages en skriftlig tariffavtale med Parat, sier Kjell Morten Aune.

Han skulle ønske at det kom mange flere krav og henvendelser til Parat om dette. ■

Milliardomsetning

- De tre desidert største tannlegekjedene i Norge er Colosseum Tannlege, Oris Dental og Odontia med henholdsvis 37, 23 og 17 klinikker.
- En håndfull mindre kjeder kommer etter: Eurodent, Tannfeen Norge og Vital Tannhelse er blant disse – kjeder med tre til fem tankklinikker.
- Regnskapstall for 2018 viser driftsinntekter på vei mot 1,5 milliarder kroner årlig for de tre største kjedene.

Velkommen til Perleporten

På Thora Storm videregående i Trondheim driver elevene sin egen tannklinikk med det velklingende navnet «Perleporten».

Av: Vetle Daler

Perleporten er åpen tirsdager og onsdager, og er tilgjengelig for pasienter, på lik linje som en ordinær tannklinikk.

Utenom det vanlige

Men Perleporten er ikke en vanlig tannklinikk. Her er det nemlig elevene som står for driften og fyller de ulike rollene – klinikksjef, økonomisjef, innkjøpsjef og personalsjef. Mens de fleste tannhelsesekretærelevenene her i landet må «leke» tannklinikk, gjør nemlig elevene det i Trondheim på ordentlig.

- Det blir veldig virkelig når vi får jobbe med ordentlige pasienter, sier June Therese Onsøien.

Sammen med Anette Vollvik og Janne Denholm er hun en del av teamet som driver Perleporten tannklinikk, organisert som en elevbedrift.

- Vi lærer veldig fort på denne måten, fordi vi ser sammenhengen mellom teori og praksis på en helt annen måte, sier Vollvik.

Jentene forteller at klinikken også utfører trekking av tenner og noe kirurgi.

- Det er alltid en autorisert tannlege til stede, altså, påpeker Denholm.

Markedsføring av klinikken foregår blant annet ved hjelp av løpeseddelutdeling og på sosiale medier.

- Vi har mange følgere på Instagram, sier Onsøien.

Klinikken er populær, ikke minst fordi prisnivået kun er halvparten av prisene på en privat tannklinikk. Overskuddet fra klinikkvirksomheten går til en klassekasse.

- Vi planlegger å reise på en ukes skoletur for pengene vi har tjent, forteller Denholm. ■

Janne Denholm (f.v.), June Therese Onsøien og Anette Vollvik er blant tannhelsesekretærelevenene som driver Perleporten tannklinikk.

Foto: Vetle Daler

Flyelskap ber ansatte ta ulønnet ferie

Flyelskapet Cathay Pacific ber sine 27 000 ansatte om å ta tre uker ulønnet ferie som følge av korona-virusutbruddet i Kina. Ifølge administrerende direktør Augustus Tang er det Hongkong-baserte selskapets økonomiske situasjon nå like ille som under finanskrisen i 2009, og han ber derfor de ansatte om å ta tre uker ulønnet «spesialferie» mellom mars og juni. @NTB

BBC kutter 450 stillinger

BBC kutter 450 stillinger i nyhetsredaksjonen. Reduksjonen er ledd i en plan om å tilpasse seg «endringer i publikums behov» og for å nå målet om å spare drøyt 950 millioner kroner, opplyser BBC. Lederen for National Union of Journalists (NUJ) i Storbritannia, Michelle Stanistreet, reagerer sterkt på de drastiske planene. – Disse skadelige kuttene er del av en eksistensiell trussel mot BBC, sier hun. @NTB

Statsansatte i USA får lønnet permisjon

2,1 millioner amerikanske statsansatte får for første gang tolv ukers betalt fødselspermisjon. Tidligere hadde de tolv ukers ulønnet permisjon. Vedtaket, som gir mødre og fedre til nyfødte, nylig adopterte barn eller fosterbarn lønnet permisjon, er en del av en forsvarsbevilgning som begge partier vedtok. Dermed kommer den amerikanske føderale staten på linje med mange større bedrifter som har ledet an i å gi foreldrene lønnet fødselspermisjon. @NTB

Google sparker kritiske ansatte

Google har sparket fire ansatte de anklager for å ha brutt datasikkerhetsregler. Kolleger frykter den egentlige årsaken er at de har kritisert ledelsen. Alle de fire som nå har fått sparken, har stått frem offentlig med kritikk mot deler av Googles virksomhet, blant annet prosjekter der selskapet har samarbeidet med amerikanske myndigheter. Suspenderingene har ført til demonstrasjoner utenfor selskapets San Francisco-kontor. @NTB

En halv milliard arbeidsledige

Nesten 470 millioner mennesker, eller 13 prosent av verdens arbeidsstyrke, er for tiden arbeidsledige eller mangler nok arbeid til å leve et anstendig liv, ifølge FNs arbeidsorganisasjon ILO. – Situasjonen er verre enn vi tidligere trodde, sier ILOs toppsjef Guy Rider. Han advarer om at mangelen på anstendig arbeid og økt ulikhet fører til mer sosial uro. I år er antall arbeidsledige ventet å stige til 190,5 millioner, mot 188 millioner i fjor. Samtidig regnes om lag 285 millioner mennesker som underbeskjeftiget. @NTB

Loven om egen pensjonskonto krever fornyelse av forskrifter og infrastrukturen blant pensjonstilbyderne, ifølge Asbjørn Erdal i Duvi Pensjon. Foto: Sverre Vidar Bjørnholt

Dine pensjonspenger

Bare 70 000 av 1,4 millioner ansatte i privat sektor passer på pensjonen sin. Det bør det bli slutt på, for nå får hver og en arbeidstaker sin egen personlige pensjonskonto som samler pensjonen fra tidligere arbeidsgivere på ett sted.

Av: Sverre Vidar Bjørnholt

Er du smart og følger godt med, så kan du sikre deg en betydelig bedre pensjon enn om du bare lar pensjonsinnskuddene innta hvilestilling i din nye, personlige pensjonskonto.

For øyeblikket arbeider de involverte partene med å utarbeide utfyllende regelverk og tekniske løsninger for den nye pensjonskontoordningen. Finansdepartementet har

opprettet en gjennomføringsgruppe som består av partene i arbeidslivet, pensjonsleverandører og Forbrukerrådet. I tillegg holder departementet innspillmøter der alle som ønsker kan delta.

Positiv oppsamling

Advokat og pensjonsekspert i Parat, Andreas Grunde Rabben Moen, mener det er positivt at all opptjening nå vil bli samlet på egen pensjonskonto.

– På den måten vil det bli mindre administrasjon og færre gebyrer. Det er jo til beste for den enkelte. I dag er de fleste knyttet til arbeidsgiverens pensjonsløsning. For de som skifter arbeidsgiver, kanskje mange ganger, vil det hope seg opp med pensjonsbevis. Disse vil nå samles på en konto, sier Moen.

Den enkelte arbeidstaker må ta et valg om hvem som skal forvalte pengene, og du

administrerer altså din egen konto. Det gir deg ansvar, men også en frihet. Du må ta stilling til om du følger arbeidsgivers ordning, velger en løsning gjennom fagforening eller en kollektiv løsning knyttet til arbeidstakerfelleskap, eller om du velger en individuell løsning direkte overfor en pensjonsleverandør.

Større ansvar

Hele 1,4 millioner nordmenn har i dag en innskuddsordning. Tidligere finansminister Siv Jensen mener det er viktig at ordningene fungerer godt, slik at arbeidstakerne får mest mulig pensjon for hver sparte krone.

– Med innskuddsordninger har arbeidstaker fått større ansvar for egen pensjon. Overgangen til innskuddspensjon har ført til at det ikke lenger er leverandører og arbeidsgivere som må bære risikoen for verdiutviklingen av pensjonsmidlene. Det er i all hovedsak arbeidstaker som bærer denne risikoen nå, sa hun under Pensjonskonferansen i desember 2019.

Dette betyr altså at arbeidstakere har større ansvar for kostnader enn i ytelsesperioden.

– Når arbeidstakere slutter i en bedrift med innskuddsordning, overtar de selv ansvaret for kostnadene til forvaltning av sin opptjente pensjonskapital. Til gjengjeld har arbeidstaker i innskuddsordningen større mulighet til å ta stilling til og påvirke forvaltningen av pensjonsmidlene, påpekte Jensen i fjor.

Makt over egen pensjon

Det er forventet at den nye pensjonsordningen vil føre til en langt sterkere konkurranse mellom tilbyderne. I tillegg er det forventet at det vil dukke opp nye tilbydere.

Advokat Moen bekrefter at Parat, sammen med flere forbund i YS, er i utredningsfasen for at pensjonsmidlene samles i en kollektiv tilbyderløsning.

– Vi har 200 000 medlemmer. Det gir oss muskler og forhandlingsmakt, og grunnlag for et større kollektiv. Det kan gi gevinst for våre medlemmer som velger en slik løsning, sier Moen.

Advokat Andreas Grunde Moen i Parat mener det er positivt at all opptjening nå vil bli samlet på egen pensjonskonto. Mindre administrasjon og færre gebyrer er til beste for den enkelte.

Foto: Trygve Bergsland

Stor konkurranse

De mange tilbyderne arbeider nå på spreng for å tilpasse seg den nye pensjonsordningen med nye løsninger. Konkurransen kommer til å bli stor, og det er store summer det dreier seg om.

Daglig leder i Duvi Pensjon, Asbjørn Erdal, mener at den økte konkurransen kommer til å skape mer blest om pensjon og fremtvinge bedre pensjonsløsninger. Han tror flere nordmenn kommer til å oppdage hvor viktig det er å passe på pensjonspengene sine. Man må passe på at kostnadene ikke spiser av pengene, og at man velger langsiktig spareløsning ved en høy aksjeandel i pensjon, akkurat som oljefondet.

Asbjørn Erdal i Duvi Pensjon mener den nye loven om egen pensjonskonto revolusjonerer norsk pensjon.

– *Hvilken gevinst ser dere i den nye ordningen?*

– Vi ser enorme gevinster for den fremtidige pensjonisten med den nye pensjonskontoen. Under forarbeidet med loven ble det pekt på årlige besparelser på 800 millioner kroner. Dette er penger som flyttes fra pensjonsleverandørene til fremtidige pensjonister. Penger som skal forvaltes og vokse. De store pensjonsleverandørene kommer til å få lavere marginer, og det er bra, sier Erdal.

Pensjonsrevolusjon

Erdal mener den nye loven om egen pensjonskonto revolusjonerer norsk pensjon, men ser at det samtidig kreves fornyelse både i forskriftene og i infrastrukturen mellom pensjonsselskapene.

– Myndighetene, ved Finansdepartementet, er i ferd med å utvikle forskrifter, og Finans Norge er i gang med å utvikle en IT-hub som skal sørge for god infrastruktur for all den informasjonen som skal flyttes. Spesielt arbeidet med infrastruktur er ambisiøst, men med den fremgangen vi ser i dag, regner vi ikke med noen forsinkelser, sier Erdal. ■

Parat og YS vil tilby pensjonsforvaltning

Sammen med Yrkestrafikkforbundet (YTF), Negotia, Finansforbundet og Delta utreder Parat muligheten til å inngå et innkjøpsfelleskap for innskuddspensjon, der målet er billigere forvaltning og dermed høyere pensjonsutbetalinger til medlemmene.

Av: Trygve Bergsland

Advokat og pensjonsekspert i Parat, Andreas Moen, mener forbundene kan tilføre mye penger til fremtidige pensjoner ved å inngå et innkjøpsfelleskap som bidrar til lavere kostnader på forvaltning av egen pensjonskonto.

– Vi vil benytte tung ekspertise på området. Ved hjelp av disse ekspertene vil vi sette sammen en pensjonsløsning med lave forvaltningskostnader, forenklet pen-

sjonsoversikt og maksimal utbetaling, den dagen du går av med pensjon, sier Moen.

Han sier innkjøpsfelleskapet kan være åpent for utvidelse, slik at de får med seg flere arbeidstakerorganisasjoner det er naturlig å samarbeide med.

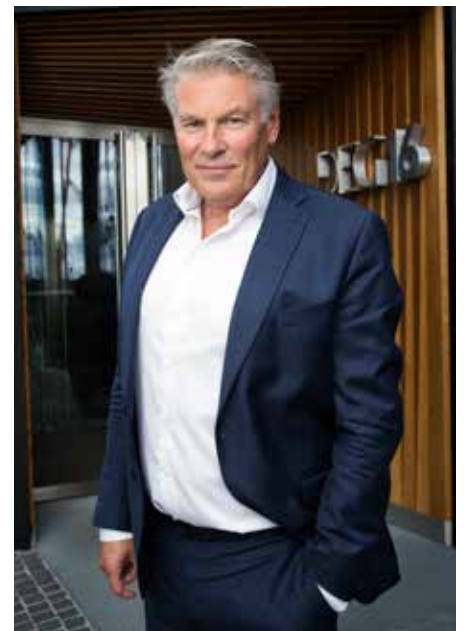
– Størrelse, kombinert med høy kunnskap om pensjon, er nøkkelen for å lykkes. Det er mye arbeid som gjenstår, men alt må være på plass i løpet av året, sier Parat-advokaten.

Pensjonsekspert i Parat, Andreas Moen, mener forbundenes samarbeid om pensjonsforvaltning kan tilføre mye penger til fremtidige pensjoner. Foto: Trygve Bergsland

Direktør i Finansforbundet, Runar Wilhelm Henriksen, sier det er viktig å benytte etablerte finansinstitusjoner med mye erfaring, kunnskap og som over tid har vist seg i stand til å levere gode resultater.

– Sammen med Parat, Negotia, Delta og YTF har vi en betydelig medlemsmasse, og med det stor innkjøpsmakt. Vi vil

Direktør i Finansforbundet, Runar Wilhelm Henriksen, sier det er viktig å benytte etablerte finansinstitusjoner. Foto: Sverre Chr. Jarild

benytte anbudsprosesser når vi går ut og forhandler pris på forvaltning. Vårt mål er at alle sparte kostnader skal komme våre medlemmer til gode, sier Henriksen. ■

Parat UNG ønsker å benytte seg av de unges klimaengasjement for å engasjere og formidle.

Setter klima i sentrum

Klimaendringene er et faktum, og vi kan ikke lenger se bort ifra endringene det vil medføre for arbeidslivet og på arbeidsplassene. Parat UNG tar temaet på alvor, og er sammen med Parat i god gang med å planlegge tiltak slik at vi kommer klimaendringene i forkjøpet.

Av: Styret i Parat UNG

Framover er målet å bidra til arbeidsrelaterte klimaløsninger. Våre synspunkter og løsninger som arbeidstakere er viktige også i denne sammenheng, og vi bør lyttes til.

Overkommelige løsninger

Å rette oppmerksomheten mot klima og utslipp er viktig, men istedenfor et tidvis ensidig søkelys på konsekvenser mener vi det er på tide å snu seg mot de mange mulighetene som finnes. Vi skal snakke om overkommelige løsninger der alle kan

være med. Her har alle partene i arbeidslivet en viktig rolle, da vi sammen skal gå i dialog om å finne de beste alternativene for hver enkelt arbeidsplass.

Parat er klare til å bidra og skal fremover se på hva en arbeidstakerorganisasjon kan, skal og bør gjøre for klimaendringene. Dersom alle er med på laget vil vi kunne gjøre en forskjell. Vi er klimaoptimister.

Ungt klimaengasjement

Det er ikke tvil om at partene i næringslivet må ta grep, og vi som aktør i arbeidslivet kan være med på å gjøre en forskjell. Parat er beredt, og vi ønsker å stå klare til å gjøre de endringene som må til når det er behov. Vi er ikke redde for forandringer, mye på grunn av våre fantastiske tillitsvalgte som bidrar med gode innspill, påvirker og iverksetter handling i bedriftene. Når det gjelder klimapositive tiltak, vil vi gå frem på samme vis. Hva er vel bedre enn at arbeidstakerne får påvirke hvordan bedriften skal bli mer klimavennlig?

I Parat UNG ønsker vi å benytte oss av de unges klimaengasjement for å engasjere

og formidle. For mens vi ser på det lave antallet unge organiserte i arbeidslivet med stor bekymring, har vi fortsatt tro på at denne trenden kan snu. Vi mener klimautfordringene i stor grad må løses gjennom samarbeid mellom partene i arbeidslivet, og da blir det naturlig at de unge arbeidstakerne tar med seg sitt engasjement for klima inn i det organiserte arbeidslivet.

Sentral rolle

Vi mener at Parat har en sentral rolle når det gjelder å bidra til å påvirke klimaet i riktig retning, ved å gjennomføre de riktige tiltakene. Vi skal stå sammen, ta ansvar for våre fotavtrykk og være løsningsorienterte. Parat vet at nøkkelen til et godt arbeidsliv ligger i god kommunikasjon og samarbeid, og slik skal vi sammen gjøre de endringene som trengs på våre arbeidsplasser.

Parat har Norges beste tillitsvalgte, og nå ønsker vi også å bli best på klima i arbeidslivet. Vi har den unge utålmodigheten, men samtidig beholder vi klimaoptimismen!

Den nye ledertilværelsen

Åpen, ryddig og ærlig. Slik karakteriserer Parat-lederen seg selv. Unn Kristin Olsen mener det første halvåret i lederstolen har gått over all forventning, til tross for en brå start.

Av: Vetle Daler

Unn Kristin Olsen bedyrer at hun aldri har vært opptatt av å fortelle om seg selv. Når hun likevel stiller opp til portrettintervju og blir bedt om å beskrive seg selv, bruker Parat-lederen ord som «åpen» og «ærlig». – Jeg sier aldri «det skal jeg ta med meg videre». Jeg er heller tydelig og sier enten «ja» eller «nei». Jeg kaller en spade for en spade. Jeg kommer ikke med halvsannheter og vil ikke være ullen, sier Olsen.

Uventet og brått

Sommeren 2019 ble daværende Parat-leder Vegard Einan utnevnt til statssekretær i Arbeids- og sosialdepartementet, og Olsen rykket opp fra nestleder til leder i Parat. – Det kom uventet og brått, men jeg synes det første halvåret som leder har gått over all forventning, sier hun.

Hun forteller at lederrollen førte til en stor omveltning i arbeidshverdagen. – Det var overveldende i starten, særlig det å plutselig skulle ha kontroll på alt Parat gjør. Men det har vært fantastisk å oppleve all støtten og alle heiaropene fra både tillitsvalgte og ansatte. Jeg føler at alle vil meg vel, også i YS-systemet, og jeg har ikke fått en eneste negativ kommentar. At jeg føler at jeg har hele organisasjonen i ryggen, bidrar til at jeg hver dag har lyst til å gjøre enda bedre jobb for tillitsvalgte og medlemmer, sier Parat-lederen.

Byjente

Olsen vokste opp i Sandviken i Bergen på 70-tallet og hadde det hun beskriver som «en typisk bergensk barndom», hvor lek i gatene var en sentral ingrediens. Hun var det vi kan kalle en ekte byjente. Og når vi snakker med Parat-lederen om Bergen by, kommer vi ikke utenom buekorps.

Olsen er nemlig en svoren buekorps-tilhenger, og toppen av lykke er å se Dræggens buekorps marsjere i Bergens gater. Dette kan hun snakke lenge om. – Buekorps er noe særegent, noe bare Bergen har. Tidligere fantes dette flere steder, men det er bare Bergen som har greid å beholde tradisjonen. De sentrumsnære bydelene har hvert sitt buekorps, og det beste buekorpset er Dræggen, sier hun entusiastisk.

Buekorps-interessen fikk hun inn med mormelken. – Jeg er vokst opp med buekorps. Store deler av familien var involvert, og nå er

jeg med i Dræggens venneforening. Vi voksne hjelper til med å tilrettelegge, men det er guttene selv som styrer. I buekorps lærer de å ta vare på hverandre og å lede andre, de lærer organisering og å holde orden. Det er mye positivt med dette, sier Olsen.

Altlesende

Barndommen var ellers preget av turn, svømming, friidrett, musikkorps, venner og lesing. Litteraturinteressen har hun holdt ved like hele livet. – Lesing er fritiden min. Jeg er altlesende og leser de fleste sjangre, bortsett fra science fiction. Hva jeg leser, kommer an på humøret og hvor sliten jeg er i hodet, forteller hun og trekker fram engelsk litteratur som en favoritt.

Maeve Binchy er yndlingsforfatteren. – Jeg oppdaget henne som ganske ung og har lest alt av henne. Når jeg kan lese hennes fortellinger om familier på landsbygden i Irland, har jeg noen herlige stunder på sofaen, sier Olsen.

Innimellom blir det også tid til biografier og politisk litteratur. – Jeg kan kose meg med en NOU (Norges offisielle utredninger, journ. anm.) også, jeg, men det blir ikke helt det samme. Da føler jeg at jeg er i vervet og ikke har helt fri, sier hun.

Unn Kristin Olsen

Stilling: Leder i Parat

Alder: 48

Bosted: Åsane i Bergen

Familie: Datter på 28 og sønn på 21, katten Lala

*Parat-leder Unn Kristin Olsen
beskriver seg selv som åpen og ærlig.
– Jeg kaller en spade for en spade.
Jeg kommer ikke med halvsannheter
og vil ikke være ullen, sier Olsen.
Foto: Vetle Daler*

Ansvarsfull

Så ofte hun har tid, prioriterer hun å være sammen med barna sine, Daniel på 21 og Rebekka på 28.

– Jeg har nok vært en streng mor opp igjennom årene, men barna mine liker å være sammen med meg også nå som de er blitt voksne. Jeg har et nært og godt forhold til dem, forteller Olsen.

I Sandviken vokste Olsen opp med en yngre søster. Hvordan var det å vokse opp med henne som storesøster? Hun tenker seg om et øyeblikk.

– Jeg var nok en ansvarsfull storesøster, sier hun.

Og ansvarsfølelsen er noe hun har hatt med seg siden. Som både mor, ansatt og tillitsvalgt. I alle disse rollene er hun opp-tatt av å være ryddig og ha kontroll. Det gir også utslag på hjemmebane.

– Jeg liker ikke rot og støv, og vil gjerne ha det veldig ryddig hjemme. Dessverre er livet for travelt til å ha det så prikkfritt som jeg egentlig vil ha det. Som Parat-leder har jeg begrenset med fritid, og jeg bruker litt for mye av den tiden på vasking og rydding, innrømmer hun.

Dronningen bestemmer

Noen kontrollfrik vil hun imidlertid ikke karakterisere seg som.

– Jeg liker ikke å se på meg selv som en kontrollfrik, men jeg liker å ha kontroll og orden. Hvis andre har ansvar, overlater jeg det til dem, men må vite at alt er på stell. Det går bra så lenge jeg vet at de er til å stole på, sier Olsen.

Hjemme i Åsane i Bergen bor Olsen alene. Det vil si, ikke helt alene. Hun har nemlig en katt som betyr mye for henne.

– Det er «dronningen» som bestemmer alt, og hun er hjemme alene når jeg er i Oslo. Heldigvis har vi fantastiske venner og min mor som stiller opp som kattepassere, forteller hun.

*Etter en travel dag på jobb som Parat-leder liker Olsen å koble av med en god bok. – Lesing er fritiden min. Jeg er altlesende og leser de fleste sjangre, sier hun.
Foto: Vetle Daler*

Tiltrukket av fargen

Sin første faste jobb fikk Olsen på Arna lensmannskontor i august 1995. Da var hun nettopp ferdigutdannet økonom fra Statens sikkerhetshøyskole i Haugesund.

– Det var tilfeldig at jeg begynte i politiet, men det var den første stillingen jeg fikk tilslag på. Det var faktisk min daværende svigerfar som fant stilingen til meg, røper hun.

At Parat-lederen ble tillitsvalgt, var også helt tilfeldig. Da hun begynte i politiet, fikk hun brosjyrer fra ulike fagforeninger. De to som var aktuelle var Lensmanns-etatens Landsforening og Etatsansattes Landsforbund (ELF).

– Skal jeg være helt ærlig, ble jeg faktisk tiltrukket av fargen på ELF-brosjyren, en dyp rosa farge. Jeg falt også for at de snakket om de sivilt ansatte i politiet. Jeg meldte meg inn, og etter tre dager fikk jeg tilbud om kurs. Lensmannen sa: «alt som du kan få av kurs i fagforeningen må du slå til på, for her i politiet får du ingenting», forteller hun.

Etter tre dager på kurs på Solstrand ved Voss var hun solgt.

– Jeg likte tonen blant deltakerne og ble veldig godt tatt imot. Dessuten var jeg den eneste på mitt kontor som var i ELF, og dermed var jeg tillitsvalgt, sier hun.

Uten maktbegjær

Etter kort tid ble Olsen valgt inn i fylkesstyret i forbundet.

– I starten tenkte jeg «wow, dette var ikke noe for meg». Jeg skjønte ikke hva de snakket om, skjønte ikke alle begrepene. Men siden jeg alltid har vært en ansvarlig person, måtte jeg sette meg inn i det. Og det viste seg å være både gøy og spennende. Hele det organiserte arbeidslivet, som jeg egentlig visste lite om, fascinerte meg, forteller hun.

Etter hvert klatret hun i gradene og har de siste årene vært både leder i Parat politiet og nestleder i Parat. Med ledervervet følger også en viss makt.

– Jeg anser meg ikke som person med makt, jeg er bare en litt annerledes tillitsvalgt enn før, sier Olsen.

Hun mener det dreier seg om å kunne være med på å påvirke, og utgjøre en forskjell.

– Det handler mer om ansvar enn makt. Det som driver meg, er ikke maktbegjær, men å se at det nytter. I den grad jeg har makt, vil jeg bruke den til å påvirke for å utvikle Parat, og få gjennomslag for vår arbeidslivspolitikk. Jeg vil være en pådriver for at det organiserte arbeidslivet i Norge skal ha høy status, og

opprettholde den norske modellen med trepartssamarbeidet, sier Olsen.

Øvelse gjør mester

Rollen som forbundsleder innebærer også å være organisasjonens frontfigur og stille opp på alt fra medlemsarrangementer til TV-debatter. Her lever Olsen etter mottoet «øvelse gjør mester».

– Når jeg er trygg på saken, er det ikke noe problem, da går det veldig greit. Når jeg ikke er så trygg på at jeg kan det jeg skal snakke om, er det innerst inne litt ubehagelig. Men ikke så ubehagelig at det stopper meg, sier hun.

Som tillitsvalgt har Parat-lederen alltid følt at arbeidsgiver har tatt henne på alvor.

– Jeg har blitt møtt med respekt og har blitt behandlet som en likeverdig part. Hvis ikke har jeg sagt klart og tydelig ifra, understreker hun.

Det er kanskje nettopp derfor hun nyter respekt fra mennesker hun møter. Respekt er et ord hun har sansen for.

– Respekt for alle mennesker er noe jeg hatt med meg fra jeg var liten. Jeg er opptatt av å se mennesker for hvem de er, og å ha respekt for hva de gjør, ikke for hvilken posisjon eller makt de har. Jeg snakker på samme måte til en politidirektør som til kollegene mine. Om du er lege eller renholdsbetjent, spiller ingen rolle, det er hvem du er som menneske, jeg lar meg fascinere av, utdyper Olsen.

Temperament

At Olsen smiler mye, vet alle som kjenner henne. Det er nemlig ikke mye som skal til for å gjøre Parat-lederen glad.

– Bare et smil, et godt ord, at noen gjør småting for deg. For eksempel når Anneli (Parats nestleder, journ. anm.) ordner togbillett til meg når vi skal ut på reise sammen. Sånne småting gjør meg kjempeglad, sier hun.

Alt er imidlertid ikke bare fryd og gammen i Olsens verden. Bak det store smilet skjuler det seg også et visst temperament.

– Jeg kan bli forarget over at barn sulter, men en liten hverdagslig ting kan også gjøre at jeg eksploderer. Da kan jeg bli fort sint, men det går fort over, sier hun med et smil.

At folk ikke har det bra, trigger også følelser hos Parat-lederen.

– Jeg blir trist når jeg ser at ikke alle har det like godt som meg i her Norge. At vi fortsatt har fattigdom. Når jeg går i Oslos gater og ser dem som ikke har noe sted å bo, spesielt unge narkomane. Men jeg kan bli like trist når en arbeidsgiver ikke skjønner arbeidslivets spilleregler. Da kan jeg også bli fly forbanna, avslutter Olsen. ■

Tre om Unn Kristin

Foto: Vetle Daler

Einar Follesøy Kaldhol, leder i Parat politiet

– Unn Kristin er veldig kunnskapsrik og veldig flink til å holde oversikten. Hun er dessuten mye flinkere enn meg til å la de andre snakke seg ferdig, før hun klinker til med fakta. Jeg husker det første møtet jeg var med henne på. Hun syntes jeg stilte for mange spørsmål, og i pausen ble jeg dratt til side på et rom og gitt en god overhøving om hva som var uakseptabelt. Jeg gikk slukøret tilbake og tenkte «hva er det jeg har begitt meg ut på». Unn Kristin kan være litt brå, men hun gjør det med kjærlighet og for å få fram det beste. Og det var helt sikkert nødvendig.

Foto: Vetle Daler

Anneli Nyberg, nestleder i Parat

– Unn Kristin er en seriøs og rettferdig dame med stor arbeidskapasitet. Jeg er ufattelig glad for at det er nettopp hun som har vært ved min side i den første utfordrende tiden som konstituert nestleder. Hun er dårlig på å huske navn, men alt tilgis av hennes fantastisk høye og smittende latter.

Foto: Privat

Rebekka Davidsen, datter

– Jeg har et veldig godt og nært forhold til mamma. Hun er mye mer enn bare en mor, hun er også min beste venninne, og i tillegg et stort forbilde. Mamma fikk meg da hun var veldig ung, men hun har likevel fullført utdanning, bygget opp en god karriere og samtidig vært en god forelder på heltid. Egenskapen og kapasiteten hun har til å sjonglere alt slik at det går opp i døgnetts 24 timer, er imponerende. Hun har alltid vært til stede som en trygg mor, både i barndommen og nå som jeg er voksen. Jeg setter stor pris på at jeg kan komme til henne med mine utfordringer og spørsmål. Og motsatt.

*Trine Lise Thorbergsen holder styr på 45 kolleger ved 330-skvadronen på Rygge. Hun er den som har oversikten over skvadronens aktiviteter fra dag til dag, uke til uke, måned for måned.
Foto: Gorm K. Gaare*

Alltid parat for 330-skvadronen

Trine Lise Thorbergsen holder styr på 45 kolleger ved 330-skvadronen på Rygge. Nå ser hun frem til å flytte inn i splitter nye lokaler hvor også tre splitter nye Leonardo AW101 redningshelikoptre skal få plass i de nye hangarene.

Av: Magne S. Otterdal

Vi møter Trine Lise Thorbergsen en vinterdag i januar, ved sikkerhetskontrollen til Forsvarets anlegg på Rygge. Vi kjører bort til 330-skvadronens snart utrangerte bygningsmasse på flatene ved Rygge flyplass.

Noen hundre meter lenger borte har redningsbasens nye bygninger, påbegynt sommeren 2019, reist seg – med nye helikopterhangarer og kontorer. Det er snart klart til innflytting, med høytidelig innvielse og festivitas i løpet av våren 2020. Det betyr en god del ekstra å holde styr på, ikke minst når de nye Leonardo AW101 redningshelikoptrene kommer plass, og de alderspregede Sea King-helikoptrene blir avløst.

Fra Harstad til Moss

Harstadværingen Thorbergsen flyttet til Moss og Rygge da hun ble kjæreste og senere giftet seg med en forsvarsmann, han også harstadværing, stasjonert i Moss. Første jobben i Moss hadde hun som hotellmedarbeider. Hun startet karrieren i Forsvaret etter at barna kom.

Det startet med en jobb som deltids kontormedarbeider på 60 prosent ved den våpentekniske skvadronen.

– Den gang jobbet jeg på forværelset, som det het, til skvadronsjefen, forteller Thorbergsen.

Etter hvert ble det videreutvikling med lederkurs og ulike kursmoduler ved Luftforsvarets krigsskole, som har åpnet

for også sivilt ansatte, og det ledet frem til den administrative stillingen hun har nå ved 330-skvadronen.

– Jeg ble nysgjerrig, hoppet litt rundt og har nå vært med på mye forskjellig i Luftforsvaret. Her jeg er nå, har jeg vært i ti år. Det angrer jeg ikke en dag på, sier Thorbergsen og legger til at hun opplever arbeidsplassen som en av de beste arbeidsplassene en kan tenke seg. Både på grunn av godt miljø, og fordi man opplever å gjøre en samfunnsnyttig gjerning.

Familiebedrift

I oppholdsrommet vegg i vegg med hangaren og helikopterlandingsplassen kan vi nesten ane litt «*Mission Impossible*»-stemning. Tom Cruise kan når som helst komme inn, bærende på flyhjelmene.

Mens vi sitter der, kommer jammene en ung versjon av Cruise inn. Han sier hei, henter en kaffekopp og setter seg i nærheten. Vel, det kunne vært filmhelten. Men denne gangen er det faktisk én av Thorbergsens virkelige helter: Eldstesønnen Joakim, som ble ansatt ved 330-skvadronen i 2019 etter lederutdanning i Forsvaret.

Jobb i Forsvaret er åpenbart noe som har fenget i familien Thorbergsen. Nå er altså Thorbergsens eldste sønn på 26 år tilbake i hjembyen og i ny jobb ved 330-skvadronen som fremtidig seksjonsleder på teknisk avdeling. Lillebror på 23 er også i gang med karrieren. Etter befalsskolen har han nå tjenestegjort

– Jeg er så takknemlig for de dyktige og gode kollegene jeg har, tenk så heldig jeg er. Og de er bitte litt heldige de også som har meg – jeg bruker å fleipe med å si at de redder liv, jeg redder dem, sier Thorbergsen. Foto: Gorm K. Gaare

i Bardufoss et par år innenfor vakt og sikring. Men da Thorbergsen etter skilsmisse fant ny kjærlighet, var det utenfor Forsvaret. Hennes nye mann driver firma med maskinutleie i det sivile.

Katastrofetrening

På Thorbergsens kontor henger – ved siden av plakaten for Parat Forsvar – filmplakaten for *The Guardian*, der Kevin Costner spiller hovedrollen i en dramatisering av arbeidslivet i redningstjenesten. En hverdag hvor det viktige er å berge liv, med livet som innsats, 24 timer i døgnet.

Det folk flest ser i nyhetene eller på film-lerretet, som når et cruiseskip driver hjelpeløst rundt i stormen i Hustadvika, er det arbeidsplassen ved en redningsskvadron dreier seg om. Katastrofeberedskapen er på topp, og alle daglige rutiner gjøres med mål om å være 110 prosent forberedt på at det verste kan skje.

Thorbergsen har vært ansatt ved 330-skvadronen helt siden den ble etablert som stående enhet i 2008. Det som startet som en kontorstilling, har utviklet seg til en multifunksjon som griper inn i alt 330-skvadronen driver med. Regnskap, HR, logistikk, operasjonsstøtte, i tillegg til å understøtte avdelingssjefen.

Sistnevnte handler om å gjøre sjefen god, og det synes hun er en viktig jobb. Hun liker å jobbe med mennesker og er glad for å bli inkludert i sjefens personalledelse med alle de utfordringer det medfører. – Da jeg startet, var det en ren kontorjobb. Nå er jeg for eksempel med ute på øvelser fire ganger i året. Jeg har ansvar for både logistikk og sikkerhet, sier Thorbergsen.

Kontinuiteten selv

Hun er, etter ti år, blitt selve kontinuiteten ved skvadronen. Mens de 45 militært ansatte er i turnus, er Thorbergsen den som har

oversikten over skvadronens aktiviteter fra dag til dag, uke til uke, måned for måned.

Pilot Anders Rossing kommer inn i oppholdsrommet og bekrefter uoppfordret at Thorbergsen er skvadronens anker.

– Hun er knutepunktet vårt. Ingen ting hadde gått uten Trine Lise. Hun er gull verd, sier Rossing.

Thorbergsens arbeidsdag går som regel fra 07:30 til 15:30, men med krav om stor fleksibilitet når det er øvelser og redningsaksjoner på gang.

– Med hensyn til arbeidsmiljøloven er vi den rødeste avdelingen i Luftforsvaret. Vi får litt på pukkelen for det, men så lenge det kan forklares på grunn av vår type aktivitet, får vi forståelse for det, forklarer Thorbergsen.

Arbeidshverdag utenom det vanlige

Thorbergsen forteller om en variert og travel arbeidshverdag.

– Dagen starter med en felles operativ og teknisk morgenbrif. Vi går gjennom alt fra vær, vind og bølger, siste døgnns oppdrag og dagens gjøremål. Teknisk avdeling forteller om status på flymaskinen, om noe må repareres, sier hun.

På møtet gjennomgår Thorbergsen administrative ting. Budsjetter og planer skal følges. Lønn og reise skal godkjennes. Arbeidsmiljøloven skal følges, så godt det lar seg gjøre. Etter morgenbrifen er det kontortid. Mailer gjennomgås, og det etableres en daglig oversikt over skvadronen. Det er en betydelig oppgave å følge alt som skjer.

– Jeg prøver å være flink på kontoret til klokken 09:30. Da er det kaffe i oppholdsrommet. Alt personell på vakt kommer, og det er en blanding av avbrekk og oppdatering, forteller hun.

Påvirkningskraft

Utover dagen kan det meste skje. Rett som det er må hun innom nybygget til 165 millioner kroner, der innredningen av 5500 kvadratmeter hangar og 500 kvadratmeter kontor allerede er i gang. Det er planlagt ned til minste detalj, og Thorbergsen synes

det er greit å ha en finger med i spillet når den nye arbeidsplassen for skvadronens 45 ansatte skal utformes.

Selv om de seks operative 330-skvadronene Banak, Bodø, Ørland, Florø, Sola og Rygge har fått en felles utforming, er det rom for lokale løsninger også. Ifølge Thorbergsen er ikke standardoppsetningen nødvendigvis brukervennlig.

– Jeg har fått lov å mene litt. Det er supert at vi får legge til rette for vår drift her, sier hun.

Thorbergsen forteller om et tiår der omstilling og rasjonalisering har ført til sentralisering av flere arbeidsoppgaver på færre medarbeidere, en omstilling hun har vært aktiv deltaker i også som Parat-tillitsvalgt. Moderniseringen av arbeidsplassen med nye lokaler kommer derfor som ekstra motivasjon.

– Det gjør noe med deg, det gir en boost. Det er bra, for arbeidsbelastningen øker jo for hvert år, sier hun.

Skarpere oppdrag

Etter terroranslaget mot regjeringskvartalet og Utøya 22. juli 2011 har også 330-skvadronen på Rygge fått et

ekstra, skarpt beredskapsoppdrag fra Justisdepartementet. Det krever ekstra øvingsaktivitet. Ved skvadronen har samtalene dreiet tilbake til 22. juli etter NRKs dramaserie denne vinteren.

– Vi var en del av det. Serien vinkler det veldig fint, med søkelys på det som faktisk skjedde rundt og ikke bare selve handlingen, mener Thorbergsen.

Thorbergsen husker den skjebnesvangre fredagen i juli for snart ni år siden. Hun var på handletur til IKEA i Oslo og fikk nyheten på radio da hun satte seg i bilen sammen med et vennepar. Det ble rask retur til Moss, og hun kontaktet jobben og kolleger ved skvadronen.

– En går jo inn i jobben med en gang og tenker hva kan en bidra med. Vi snakket mye om det etterpå, særlig med dem som var ute på oppdraget. De så og opplevde ting som vi andre knapt kan forestille oss. I bunn og grunn er jeg så takknemlig for de dyktige og gode kollegene jeg har, tenk så heldig jeg er. Og de er bitte litt heldige de også som har meg – jeg bruker å fleipe med å si at de redder liv, jeg redder dem, avslutter Trine Lise Thorbergsen. ■

Harstadværingen Thorbergsen flyttet til Moss og Rygge da hun ble kjerreste og senere giftet seg med en forsvarsmann stasjonert i Moss. Hun startet karrieren i Forsvaret etter at barna kom, og har aldri sett seg tilbake. Foto: Gorm K. Gaare

Jobb i Forsvaret er åpenbart noe som har fengst i familien Thorbergsen. Også eldstesønnen Joakim jobber ved 330-skvadronen på Rygge. Foto: Gorm K. Gaare

Parat mot NHO og Widerøe i Arbeidsretten

Parat mener Widerøe har brutt tariffavtalen med pilotene i forbindelse med at selskapet har sagt opp en ansatt.

Foto: Trygve Bergland

Christen Horn Johannessen.

Pilotavtalen i Widerøe har andre og strengere prosedyreregler enn arbeidsmiljøloven. Disse må ifølge Parat-advokatene Christen Horn Johannessen og Sigurd Øyvind Kambestad gjennomføres før arbeidsgiver kan gå til oppsigelse. Horn Johannessen sier selskapet har gjort seg skyldig i et tariffbrudd, og at oppsigelsen derfor må kjennes ugyldig. – Uten å gå i detalj mener vi også at det er mangler i grunnlaget for oppsigelsen, sier han.

Tilbake som rådgivervikar

Siren Somby er tilbake som rådgivervikar på Parats regionkontor i Tromsø. Hun har en master i innovasjon, organisasjon og ledelse fra Norges fiskerihøgskole og har tidligere jobbet i NHO med kurs i arbeidsrett, varslings HMS, medietrening og coaching.

Foto: Trygve Bergland

Siren Somby.

Rådgivervikar i Nord

Jo Sigurd Aurvoll startet den 2. januar som rådgivervikar ved Parats regionkontor i Tromsø. Aurvoll har tidligere jobbet i Forsvaret og UDI, hvor han var tillitsvalgt og verneombud. Han har en MBA fra Nord Universitet hvor han skrev masteroppgave om ledelse av frivillige.

Foto: Trygve Bergland

Jo Sigurd Aurvoll.

Parat støtter prosjekt i Øst-Europa

Parats støtte til solidaritetsarbeidet går i år til et prosjekt i regi av ITF.

Det er Den internasjonale transportføderasjonens (ITF) prosjekt «Eastern European Low Cost Carrier Project 2020» som får årets solidaritetsstøtte fra Parat. Støtten er på 8000 euro. Parats nestleder Anneli Nyberg forteller at dette er et prosjekt spesielt rettet mot ansatte i lavprisflyselskaper som har baser i Øst-Europa. Et av målene for prosjektet er å bidra til å bygge opp fagforeninger.

Unn Kristin Olsen. Foto: Helene Husebø

Med klima som formål

Som et samarbeid mellom de norske hovedorganisasjonene hadde Arbeidslivets klimauke i februar et mål om å sette søkelys på miljøvennlige tiltak på arbeidsplassene.

Arbeidslivets klimauke er et årlig samarbeid mellom YS, LO, Akademikerne, Virke, Spekter, KS og NHO. Parat-leder Unn Kristin Olsen mener uka retter søkelyset mot et særs viktig tema for arbeidslivet, og bidrar til å minne oss på viktigheten av klimaengasjementet og klimatiltakene.

Parat vokser i Kystverket

Parat har en stor – og voksende – medlemsgruppe i Kystverket. I februar var tillitsvalgte på besøk på Parats hovedkontorer for å ruste seg for fremtiden.

Parats medlemsgruppe i Kystverket er i stor vekst, og i februar møtte de tillitsvalgte Parat-leder Unn Kristin Olsen og rådgivere fra Parats sekretariat i Oslo. På møteagendaen stod blant annet diskusjon om kommende omstillinger og andre utfordringer i Kystverket. Hovedtillitsvalgt Thor Messel forteller at stadig flere grupper ansatte søker seg til dem, og at det derfor er viktig å være forberedt på hvordan man best kan møte dem.

F.v.: Victoria Rynning (Parat), Odd Jenvin-Steinsvåg (Parat), Unn Kristin Olsen (Parat), Thor Messel (Kystverket), Turid Spicer (Kystverket). Foto: Vetle Daler

Parats regionutvalg (RU)

■ RU region Nord

(Nordland, Troms og Finnmark)

Leder: Lars Raymond Holm, Luftfartstilsynet

E-post: Lrh@caa.no

Åse Helen Andersen, Apotek 1 Hammerfest

E-post: aasehelande@hotmail.com

Anne-Katrine Thomassen, Brønnøysundregisterne

E-post: akt@brreg.no

Tor Fredrik Olsen, Troms og Finnmark fylkeskommune

E-post: tor.fredrik.olsen@ffk.no

Per-Christian Størkersen, Nordland Fylkeskommune

E-post: perst@nfk.no

Terje Grytdal Roland, Nord-Troms Tingrett

E-post: terje.grytdal.roland@domstol.no, Ungrepresentant

■ RU region Midt

(Trøndelag, Møre og Romsdal)

Leder: Morten Mørch, NTNU Trondheim

E-post: Morten.morch@ntnu.no

Grete Kambuås, BOOTS APOTEK, Trondheim

E-post: Gretkam@online.no

Ronny Johannessen, NAV IT Forretningspartner, Steinkjer

E-post: Ronny.johannessen@nav.no

Andreas Sylte, NTNU Ålesund

E-post: Asy@ntnu.no

Vigdis Rønningen, NTNU Trondheim

E-post: vigdis.ronningen@ntnu.no

Håvard Indgaard Rotmo, Heia og Skjerve Bygg AS,

Ungrepresentant

E-post: havard@rotmo.net

■ RU region Øst

(Innlandet, Oslo, Viken)

Leder: Hilde Margrete Bjørklund - Cappelen Damm AS

E-post: hilde.bjorklund@cappelendamm.no

Bente Iren Tollefsen Moen - Statens Pensjonskasse

E-post: bente.iren.moen@spk.no

Stein Grindheim - SAS Ground Handling

E-post: stein.grindheim@sas.no

Ronny Kjønso - Asko Øst

E-post: ronny.kjonso@asko.no

Anja P. Ahlstrøm – NIBIO

E-post: Anja.Ahlstrom@nibio.no

Kathrine Fjell fra SAS Ground Handling, Ungrepresentant

E-post: Kathrine.fjell@sas.no

■ RU region vest

(Rogaland, Vestland)

Leder: Gro Nondal Buvik, Sognekraft AS

E-post: gro.nondal.buvik@sognekraft.no

Odd B. Eide, Sjøfartsdirektoratet

E-post: Odd.Eide@sjofartsdir.no

Hege Solbakken Sæbø, Stavanger Aftenblad AS

E-post: hege.solbakken.saebo@aftenbladet.no

Tommy Sævareid, Vestland fylkeskommune

E-post: tommy.saevareid@hfk.no

Erik Andreassen, Gate gourmet i Bergen

E-post: eandreassen@gategourmet.com

Aina Helene Malja, Vestland fylkeskommune, Ungrepresentant

E-post: ainahelene@hotmail.com

■ RU region Sør

(Agder, Vestfold og Telemark)

Leder: Ragnhild Negård - NAV

E-post: ragnhild.negard@nav.no

Nina Ødegård – Universitetet i Sørøst-.Norge

E-post: Nina.Odegard@hvb.no

Cecilie Holt, NAV

E-post: cecilie.holt@nav.no

John-Inge Nerland – Fylkesmannen i Oslo og Viken

E-post: fmbujin@fylkesmannen.no

Anne Britt Skomedal, Vitusapotek Elefantens Kristiansand

E-post: annebritt1962@hotmail.com

Spørsmål til juridisk og forhandlingsavdelingen i Parat

Vi som gir svar i denne utgaven av Parat er:

*Pia Helene Willanger
Forhandler*

*Vette W. Rasmussen,
Advokat*

*Thore Eithun Helland
Advokat*

*Grete Dieserud,
Forhandler*

*Thomas Lilloe,
Forhandler*

*Bjørn Are Sæther
Rådgiver*

Har du spørsmål til juristene eller til forhandlingsavdelingen, kan du sende spørsmålene til trygve.bergsland@parat.com. Vi hjelper deg som medlem med alle typer problemstillinger knyttet til arbeidsforhold og tolkning av avtaleverket. Du kan også ta kontakt med oss når det er behov for skriftlig og muntlig rådgivning i forbindelse med omorganisering, nedbemanningsprosesser, ferie, arbeidstidsordninger, trygdespørsmål og lignende.

Deltidsansatt

Jeg jobber deltid i et departement, men vil ha en større stillingsbrøk enn det jeg har i dag. Arbeidsgiver sier de ikke kan gjøre noe for meg. Har jeg ikke krav på å få 100 prosent stilling hvis det er arbeidsoppgaver til det?

Ingrid

Svar: Du har ikke krav på å få kunne jobbe så mye du vil. Det er den stillingsprosenten som du er ansatt i, som er førende for ditt ansettelsesforhold. Men ifølge statsansattloven § 13 har deltidsansatte i virksomheten fortrinnsrett til utvidet stilling fremfor at arbeidsgiver foretar ny ansettelse. Det betyr at dersom arbeidsgiver skal lyse ut en stilling som du er kvalifisert for, så kan du på visse vilkår få utvidet din stilling, fremfor at

arbeidsgiver foretar en ny ansettelse. Jeg anbefaler deg derfor å holde deg oppdatert på ledige stillinger i virksomheten og melde din interesse ved søknad på stillingene. Det kan tas hensyn til både faglige og personlige forutsetninger ved vurderingen av om en arbeidstaker er kvalifisert for stillingen.

Pia

Uten lønn

Jeg har nylig sagt opp min stilling innen salg, ettersom jeg skal begynne i ny jobb. Min nye arbeidsgiver driver innenfor samme bransje, men jeg skal nå jobbe med salg av andre type produkter enn det jeg gjorde tidligere. Arbeidsgiver truer med å gjøre konkurranseklausulen i arbeidsavtalen gjeldende, og jeg risiker å stå uten lønn i seks måneder. Kan de det?

Geir Ove

Svar: Merk at en konkurranseklausul kun gjelder så langt den er nødvendig. Dette innebærer at dersom de produktene du selger ikke er i konkurranse med din tidligere arbeidsgiver, vil det neppe foreligge grunnlag for å påberope en konkurranseklausul. I de tilfeller der arbeidsgiver har et behov for å verne seg mot konkurranse, plikter arbeidsgiver å lønne deg i perioden de nedlegger helt eller delvis yrkesforbud. Dette er nærmere regulert i arbeidsmiljøloven kapittel 14 A. Av loven følger det også en frist på fire uker etter mottak av oppsigelsen for å gjøre konkurranseklausulen gjeldende.

Vetle

Lekkasje i nykjøpt hus

Jeg og min kone kjøpte et sjøhus i Lillesand, og i prospektet og taksten stod det at det var oppdaget lekkasje på badet. Etter at vi var kommet godt i gang med oppussing av badet, sendte jeg en melding til selgerens forsikringselskap om lekkasjen. Jeg ville få inn et beløp vi kunne bruke på oppussingen, men vi fikk blankt avslag. Forsikringselskapet sa at vi visste om lekkasjen da vi kjøpte boligen, og vi hadde reklamert for sent, så vi hadde ikke noe krav på prisavslag. Kan en selger selge et defekt bad til noen uten at det får konsekvenser?

Bjarne Øyvind

Svar: Skal du ha krav på prisavslag ved kjøpt av brukt bolig, må det foreligge en mangel. En mangel kan være en feil ved huset, for eksempel en lekkasje på badet. Men de feil og mangler som du har sett på befaringen,

eller de feil og mangler som står nevnt i prospektet, taksten eller andre steder, er ikke en kjøpsrettslig mangel som kan danne grunnlag for sanksjoner mot selgeren av boligen.

Thore

Sykemelding og oppsigelse

Jeg har vært sykemeldt i ett år og en måned. Nå har jeg fått innkalling til drøftingsmøte, hvor det står at arbeidsgiver ønsker å vurdere arbeidsforholdet mitt. Kan arbeidsgiver si meg opp når jeg er syk?

Anne

Svar: Ja, etter ett år med sykemelding kan arbeidsgiver si deg opp. For det har gått ett år, er du vernet mot oppsigelse på grunn av sykdom. Men dersom arbeidsgiver ønsker å si deg opp nå, må det være en saklig grunn for det. Det er ikke nok at du er syk. For å vurdere om det er saklig grunn til oppsigelse, vil mulighetene dine for å komme tilbake til jobben innen rimelig tid være viktig. I tillegg vil det være viktig å se på arbeidsgivers muligheter til tilrettelegging, og om tilrettelegging har vært forsøkt. Så selv om du ikke har et direkte vern mot oppsigelse på grunn av sykdom etter ett år, er det allikevel en høy terskel for å si deg opp.

Grete

Lønnsoppgjør

Jeg er i min første jobb og har bare vært med på lønnsoppgjør én gang tidligere. Da fikk vi beskjed fra Parat at rammen for oppgjøret var 3,2 prosent. Jeg har sjekket min lønn for i fjor, og kommer frem til at jeg bare har fått 2 prosent økning i 2019. Hvorfor får ikke jeg de 3,2 prosentene som var rammen?

Henrik

Svar: Rammen for et lønnsoppgjør består av mange elementer, blant annet overheng, generelle tillegg og lokale tillegg. Dette gjør at selv om rammen er 3,2 prosent, så er det ikke sikkert at månedslønnen øker med 3,2 prosent. Dette avhenger av hva man fikk året før, når man fikk reguleringen i fjor, og når man får reguleringen i år. Det er også slik at selv om rammen er 3,2 prosent, så er ikke dette en garanti for at alle får dette i lønnsøkning. Det man har krav på, er kun at lønnen er høyere enn en eventuell minstelønn eller de sentrale generelle tilleggene. Skal man ha noe mer enn dette, må dette forhandles frem lokalt. Vil du vite mer, må du ta kontakt med din lokale tillitsvalgte.

Thomas

Videreutdanning

Jeg planlegger å videreutdanne meg. Har jeg krav på permisjon med lønn?

Helga

Svar: I KS' hovedtariffavtale finnes det bestemmelser som omhandler dette, nærmere bestemt § 14.2. Dersom du og arbeidsgiver blir enige om at utdanningen du tenker å ta er viktig kompetanse for å utføre din jobb, kan de innvilge permisjon med hel eller delvis lønn. Hvis arbeidsgiver mener at utdanningen du tar ikke er nødvendig for din nåværende stilling, har du også mulighet til å søke permisjon uten lønn, dette reguleres av arbeidsmiljølovens § 12-11.

Bjørn Are

				BE-BREIDER		FATTIGE	SKUER				
						5750	DOKUMENTMAPPE				
				HINNE							
				FØDELSHJELPER							
SLITER VONDT						KONJ.					
ANSLÅ				KAPRE							
				TRAU							
SKOLE-ELEV	KOMMUNE I ØSTFOLD		ELV OG KOMMUNE	SVIKEFULL	KLEBEMERKE	IKKE	FASE	INSEKT			
DEL AV MØBEL					TEPPER						
SLEPER			SKUR				BRYGG				
BY I NEVADA			SAGNKONGE			LISTIG	NERVØSE				
EMNE			VIRKNING			FØLJETONGER					
		MEDI-SIN-MÅL									
BESKYTTELSESHUS	TJDSMÅLER		SJARM	ADELSTITTEL				POP- IKONER			
		TEATER									
				GRUVEGANG	TIGGET	KOMMUNE	IKKE MØRKERE				
PLANTE					FETT- KNUTE						
SVIMMELHET					NØD						
KAN FISK VÆRE	GRUE	MONA	AV								
		STOR- FYRSTE									
				VARE- TEKT							
FUGL			OPP- FØRE		KAN	OM- TALE	BYGE				
FANGER							HÅLKE				
						GRO					
OVER- FØRING			KON- TROL- LERES								

MINI KRYSSORD

1		2	3	4	5	
		6				7
8	9					
10						
11					12	
				13		
14	15		16			
17						
18						

Vannrett

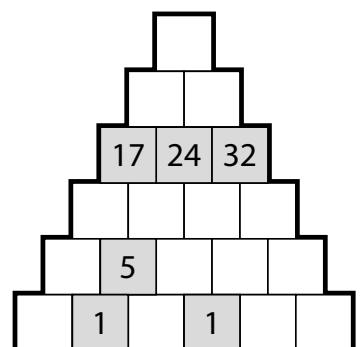
- 1. Innehaveren
- 6. Land i Afrika
- 8. Småfuglen
- 10. Vaske
- 11. Jorde
- 12. Smelte
- 13. Mottar
- 14. Liker ikke
- 17. Forbilder
- 18. Korridorene

Loddrett

- 1. Unisont
- 2. Klargjøringen
- 3. Flokk
- 4. Kvinne
- 5. Jomfruelige
- 7. Ledere
- 9. Atom
- 12. Skodden
- 13. Skrubbe
- 15. Pikenavn
- 16. Sediment

TALL PYRAMIDEN

Alle feltene skal fylles med tall. Noen tall er fylt inn på forhånd, og dette utgjør summen av tallene i de to feltene under. Du må sette inn begge tallene i de to tilstøtende feltene for å finne tallet i feltet over, og motsatt, du finner tallet i et felt ved å trekke tallet i feltet ved siden av fra tallet i feltet over.

Løsningen på kryssordet i medlemsbladet Parat nummer. 4 – 2019 er:

«GREIT Å HA EN MUR Å HVILE SEG VED» Den heldige vinneren er: Kristin Stensby, fra Hosle.

Frist for å sende inn løsning på neste kryssord er: 29. mai 2020.

Vi trekker én vinner hver gang. Send løsningen til redaksjonen, enten som e-post til trygve.bergsland@parat.com eller ordinær post til: Parat, Postboks 9029, Grønland, 0133 Oslo

Husk å merke e-posten/konvolutten «Kryssord 1/2020». Husk også å skrive på ditt eget navn og adresse.

Premie: Horizon, alpukka-pledd av 50 prosent alpaukkaull, 40 prosent fåreull og 10 prosent mikrofiber. Pleddet er Fair Trade-sertifisert. Målene er 130x200 centimeter (se foto).

Løsning: .....

Navn: .....

Adresse: .....

SUDOKU

	4	8	5		3	9		6
1	2		6				3	
				9	1			
	7	1	9	3		8		2
					4	3		
		2	8					
	1		4				8	
	8	4				5		1
9	5	6		8		4	2	

Lett

© Bulls

	2							5
	4	1		2	8		9	
		6	3	1			4	
1		9				4		
			8				3	
	8	4			3	9		6
			9	1				3
2	1	8					6	
9	6							

Middels

© Bulls

			2			7		
						4		
6				5		2	3	
		5		8	6	9		
			9	5	7	8		
		2	8			5		
		3			9		4	
8			5	3				6

Vanskelig

© Bulls

Æ	L	E	P	R	O	T	A	L	U	B	A	F	N	A
U	U	S	K	O	L	E	T	A	N	N	L	E	G	E
P	R	A	R	R	E	S	T	E	R	E	S	O	L	T
J	V	S	V	L	W	K	U	F	N	B	S	C	H	E
E	E	N	T	R	I	V	K	N	R	E	I	Ø	G	T
R	L	E	C	U	T	M	E	I	B	E	N	L	I	I
E	E	G	D	T	D	T	E	E	T	S	A	I	V	R
M	V	N	A	O	P	E	R	G	E	N	L	K	H	O
I	E	I	E	P	G	G	N	H	R	O	A	Ø	E	I
A	N	L	O	R	S	N	J	T	T	Ø	Y	W	S	R
A	E	E	I	K	M	E	A	S	B	R	N	K	Æ	E
R	T	D	I	Q	R	E	O	P	Y	O	Y	N	D	P
G	F	P	E	N	Æ	G	L	G	P	T	L	D	Å	U
E	E	F	E	Z	R	S	G	E	E	O	X	I	B	S
T	H	A	R	A	E	U	B	D	B	S	K	Z	G	A

KRYSS OG TVERS

Finn alle ordene. Ordene kan stå vannrett, loddrett eller diagonalt. oa kan ofte stå skrevet baklengs.

- ANTIKK
- ARGE
- ARGOSTOLI
- ARRESTERES
- BELEMRE
- DELINGEN
- FABULATOR
- FREAKER
- HØNSEHJERNE
- HØYRYGG
- JEREMIA
- KOPPANG
- LIMEGRØNN

- LURVELEVENET
- OPPTENNE
- OSEBERGSKIPET
- SKOLETANNLEGE
- SKYTE
- STUDENTBOLIG
- SUPERIORITET

Ordplunder

Bokstavene i ordet under har blandet seg litt. Kan du finne fram til riktig ord ved å plassere bokstavene i riktig rekkefølge i de hvite feltene?

Den grå teksten på siden gir deg noen hint. Skjul teksten om du ikke vil ha hjelp.

E P S K R A T I S

FYLL INN ORDET:

--	--	--	--	--	--	--	--	--

NOEN SMÅ HINT

- Ordet starter med bokstaven S
- En meny
- Fortegnelse over retter og viner som et måltid er sammensatt av

PARATS TRENINGSSIDE MED HJERNETRIM

Sender du oss løsningen på alle oppgavene på denne siden, er du med i trekningen av et Horizon, alpaka-pledd av 50 prosent alpakaull, 40 prosent fåreull og 10 prosent mikrofiber. Pleddet er Fair Trade-sertifisert. Målene er 130x200 centimeter (se foto).

Frist for å sende inn løsningen er **29. mai 2020**.

Vi trekker én vinner hver gang. Send løsningen til redaksjonen, enten på e-post til trygve.bergsland@parat.com, eller ordinær post til: Parat, postboks 9029 Grønland, 0133 Oslo. Husk å merke e-posten/konvoluttet «Hjernetrim 1/2020».

Vinneren av hjernetrim i 4/2019 er Rigmor Leikny Jønvik, fra Levanger.

Vi krever vår andel

Det går mot lysere tider, dagene blir lengre, og vi nærmer oss vårens vakreste eventyr: tarifforhandlinger i de ulike sektorene. I Parat er vi vårt ansvar bevisst.

Det går bra i Norge, og det er god vekst i norsk økonomi, også i konkurranseutsatt sektor. Derfor ønsker vi å kreve vår andel av verdiskaping. Vi vil kreve en lønnsutvikling som sikrer reallønnsvekst for alle medlemmer.

Kompetanse i arbeidslivet er viktig for oss i Parat, og vi ønsker tariffesting av rett til kompetanseutvikling og tid til gjennomføring. Vi kommer også til å sette klima og miljø på dagsordenen under årets forhandlinger, og vil gå inn i årets tarifforhandlinger med et tydelig krav om at de ansatte må få utbytte av den verdiskapingen de er med på.

Vi har snakket mye om den norske modellen i Parat, nå setter vi den norske ledelsesmodellen på dagsordenen som årets flaggsak. Hovedmålet er å øke arbeidstakeres og arbeidsgiveres kunnskap om hva som kjennetegner god ledelse i Norge.

Det er tegn i tiden som peker i retning av at den flate og uformelle ledelsesmodellen vi er vant til her hjemme, er i ferd med å bli erstattet av en mer internasjonal modell der tydelige hierarkier og strammere styring er mer vanlig. Særlig gjelder dette i den delen av arbeidslivet hvor de ansatte ikke, eller i liten grad, er organisert.

For om vi kan peke på én ting som har vært typisk for den norske ledelsesmodellen, så er det nettopp en viss motstand mot hierarkier, sterk tiltro til våre kolleger og ledere, og skepsis til formelle regler og strukturer. Vi er vant til å vise hverandre tillit, være selvstendige i vårt arbeid og ha stor medvirkning som arbeidstaker og gjennom våre tillitsvalgte.

Nå i 2020 vil dere derfor høre oss snakke mye om ledelse. God ledelse, ledelse på norsk og våre krav til god ledelse. Vi jobber for at du som medlem skal få en enda bedre arbeidshverdag, og vi vet at en viktig brikke i puslespillet er ledelse – både ledelse generelt og ledelsen på den enkelte arbeidsplass.

Unn Kristin Olsen. Foto: Vetle Daler.

I disse dager snakkes det mye om klimautfordringene verden står overfor, og vi i Parat har også satt klima og miljø på dagsordenen. I kjent Parat stil skal vi ha en positiv, konkret og praktisk tilnærming til klimautfordringene, og det skal være forskningsbasert. Vi har inngått et spennende samarbeid med Norsk klimastiftelse, og vil sammen med dem lansere et tillitsvalgtverktøy.

Parat vil passe på at tiltak og grep vi går inn for har faktisk effekt, samtidig som vi ser at klima og arbeidsplasser kan komme i konflikt. Nettopp derfor er vi på vakt mot lettvinne klimakrav, som ikke vil virke på annen måte enn ved å sette verdiskaping i fare. Arbeidet for å redde klimaet må og skal ikke føre til arbeidsledighet eller nedbygging av velferdstjenestene våre. Vi skal greie begge deler!

*Jeg ser våren gå gjennom verden
Den legger igjen sin grønne latter
Og har en avtale med solen*
Lars Saabye Christensen

UK.Olsen

Unn Kristin Olsen
Leder i Parat

Facebook: facebook.com/UnnKristinOlsenParatYS

Parat med egen kleskolleksjon

Parat har valgt ut et lite utvalg kvalitetsklær. Medlemmer og tillitsvalgte kan bestille klærne i parat.shop.idegroup.no og betaler kun vår innkjøpspris.

Parat betyr at vi alltid står klar, uansett når du trenger hjelp. Et enkelt norsk ord som er tydelig i sitt budskap og som har fått Språkrådets pris for nettopp dette.

Fargen er oransje, som gir varme og som signaliserer glede, bevegelse og nytelse. Oransje virker oppløftende og den jager triste tanker på dør. Oransje stimulerer også til aktivitet, nysgjerrighet og kreativitet.

Skalljakke for vår og sommer. Vind- og vannavvisende i dame og herrestørrelse
555 kroner *

Hettegenser i økologisk bomull, leveres i dame og herrestørrelse
379 kroner *

T-shirt i økologisk bomull, leveres i dame og herrestørrelse
149 kroner *

Liten sekk, 17 liter
185 kroner *

Kabinkoffert 37 liter
Lett og solid koffert med fire hjul
1370 kroner *

* Frakt kommer i tillegg.

Nordea Direct

Boliglån fra
2,59%

Bytt til en bank med lav rente!

Som medlem i Parat kan du spare flere tusen kroner i året ved å flytte boliglånet til oss. Søk på nordeadirect.no, så ordner banken resten for deg.

Gjensidige Bank byttet navn til Nordea Direct 27.02.20, men du har fortsatt de samme gode medlemsfordelene. Akkurat som før!

parat

Priseks.: Boliglån inntil 50 % av verdigrunnlag, nom. rente 2,59 %, eff. rente 2,67 %, 2 mill., o/25 år, totalt: 2 733 976,-. Gjelder for medlemmer i Parat som bruker banken aktivt. Prisen er pr. 18.10.19 for nye lån og kan bli endret.